

Strategisk jordvernplan

Vestvågøy kommune

2023-2033

Vestvågøy kommune

Forord

Stortinget vedtok juni 2023 [ny oppdatert jordvernstrategi](#) med et nytt og skjerpet mål for omdisponering av matjord. Strategien viser til at kommunene har en viktig rolle i jordvernarbeidet, og det er avgjørende at jordvern prioriteres høyt i lokal arealpolitikk.

I tillegg framgår det av nye [nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023 – 2027](#), og i brev fra Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og distriksdepartementet mars 2022 at kommunene skal sikre at jordvernet blir et overordnet hensyn i arealforvaltningen.

Vestvågøy kommune fikk i september 2022 midler fra Landbruksdirektoratet for å utarbeide en kommunal jordvernstrategi. Dette er Vestvågøy kommunes første jordvernstrategi som beskriver mål, strategier og tiltak kommunen vil prioritere i arealforvaltningen i perioden 2023-2033.

Mye jord som nedbygges er små areal med god matjord og sentral beliggenhet. Disse har bl.a. potensial som felles dyrkingshager i boligfelt eller grøntanlegg ved offentlige bygg. Til sammen utgjør slike små jordstykker en stor del av landbruksarealet som blir nedbygd i Vestvågøy og Norge. Matproduksjon og jordvern kan skje i byer og tettsteder med satsing på bynært landbruk.

Strategien skal være med på å sikre at jordbruksarealene på Vestvågøy blir tatt godt vare på også for kommende generasjoner. Formålet med strategien er å redusere omdisponeringen av dyrka og dyrkbar jord i kommunen. Det er avgjørende å styrke bevisstgjøringen rundt verdien av kommunens jordbruksarealer på alle nivå, og ha en god strategi som ivaretar jordvernet.

Jordvern handler både om å redusere omdisponering av arealer, og å opprettholde drift. Vestvågøy har i likhet med mange andre kommuner i Nord-Norge en høy andel av jordbruksarealene ute av drift.

Jordvern er en viktig forutsetning for bærekraftig utvikling, matvaresikkerhet og vårt globale fotavtrykk.

Prosessen med utarbeidelse av jordvernstrategien er lagt opp på en måte som har til hensikt å sikre bredest mulig involvering og forankring fra politikerne, fagmiljøet, næringsorganisasjonene og administrasjonen. Det har blitt gjennomført to workshops med en utvalgt styringsgruppe våren 2023.

Styringsgruppa består av formannskapet og lederne i de øvrige partiene. Arbeidsgruppa består av kommunens landbruksforvaltning, arealplanleggere, samfunnsplanlegger, enhetsleder NPU, næringssjef, Norsk landbruksrådgivning, Vestvågøy bondelag og Lofoten bonde- og småbrukarlag.

Statsforvalteren i Nordland og Jordvern Nordland har også bidratt i arbeidet med strategien.

Innhold

Forord	1
1. Innledning	3
1.1. Introduksjon	3
1.2. Hvorfor er det viktig å ta vare på matjorda?.....	3
1.3. Hovedmål jordvern i Vestvågøy	4
1.4. Begrepsavklaring	5
1.5. Plassering og implementering av jordvernstrategien i vårt kommunale planverk	5
2. Føringer	7
2.1. Internasjonale.....	7
2.2. Nasjonale	7
2.3. Regionale	8
2.4. Lokale.....	8
2.5. Jordvern.....	8
3. Kunnskapsgrunnlag	11
3.1. Historikk.....	11
3.2. Verdiskaping i jordbruket	11
3.3. Kommunens arealressurser.....	13
3.4. Driveplikt	25
3.5. Utmarksressursene.....	25
3.6. Klimaendringer og jordbrukets rolle	26
4. Lovgrunnlag	30
4.1. Plan- og bygningsloven.....	30
4.2. Jordloven: Omdisponering, deling og driveplikt	30
5. Mål, strategi og tiltak for jordvernet i Vestvågøy kommune	31
5.1. Hovedmål jordvern.....	31
5.2. Strategier	31
5.3. Delmål, strategi og tiltak*	32
5.4. Avbøtende tiltak.....	35
6. Referanser	37
VEDLEGG	38
Vedlegg 1 - Begreper og definisjoner	38
Vedlegg 2 - Jordtyper på Vestvågøy	41

1. Innledning

1.1. Introduksjon

Hvorfor skal Vestvågøy utarbeide en egen jordvernstrategi?

Formålet med jordvernstrategien er å øke kunnskapen om jordbruksarealene og økt oppmerksomhet rundt jordvernet. Dette er viktig for å legge et godt grunnlag for gode avveininger mellom jordvern hensyn og andre interesser i den kommunale planleggingen.

Formålet med strategien er å redusere omdisponeringen av dyrka og dyrkbar jord i kommunen.

I underkant av 10 % av totalarealet på Vestvågøy er jordbruksareal. En framtidig bærekraftig matproduksjon forutsetter, at mest mulig, og særlig de best egnede arealene for dyrking av jord- og hagebruksvekster, bevares. Jordvern handler om nettopp dette - å sikre muligheten for framtidige generasjoner til å dyrke mat. Det innebærer vern av arealer og jordas fruktbarhet. Hvordan vi forvalter våre jordressurser er derfor av avgjørende betydning for framtidig matsikkerhet. Framtidig jordbruksproduksjon i hele landet bidrar til å sikre vår nasjonale matvareberedskap, lokal verdiskaping, bosetting og aktive jordbruksmiljø.

Bevaring av jordbruksarealer kan redusere behovet for nydyrking. Slik kan skog, andre naturområder og våtmarker bevares. Jordbruksdrift og beiting opprettholder et åpent kulturlandskap, og er av stor verdi for det biologiske mangfoldet. Vern av dyrka og dyrkbar jord og beiteområder i utmark er viktige bidrag til å oppfylle FNs bærekraftsmål om å utrydde sult og sikre biologisk mangfold ved bærekraftig forvaltning av arealer.

Jordvernstrategiplanen, er en temaplan, som har til hensikt å legge retningslinjer for et godt jordvern i Vestvågøy kommune, samtidig som det i noen grad åpner opp for avveining opp mot andre viktige samfunnsmessige oppgaver.

Jordvernplanen beskriver og viser til konkrete tiltak for jordvern innenfor dyrkbar og dyrka jord i tillegg til beiteområder og myr.

Ved omdisponering av dyrka arealer i byplan for Leknes skal det avsettes konkrete jordarealer som kan benyttes som beite for husdyr og dyrking og med tilrettelegging for publikumsaktivitet.

Ved omdisponering av dyrka jord skal det inngås avtale om flytting av jord som avbøtende tiltak i henhold til delmål 3.

For å bidra til god byutvikling og samtidig redusere dyrka areal som omdisponeres, så må det avsettes områder til felles dyrking med parselhage/skolehage, bl.a. på Leknes-sletta.

1.2. Hvorfor er det viktig å ta vare på matjorda?

Matjord en knapp og ikke-fornybar ressurs

Matjord er det fruktbare laget av jorda med høyt innhold av mold og et rikt jordliv. Jorda blir til over lang tid. Det tar opptil tusen år å danne noen få centimeter matjord, og er uerstattelig fordi den er grunnlaget for omtrent all plantedyrking og matproduksjon.

Over en fjerdedel av alle verdens arter lever i jorda, men vi kjenner kun til en liten del av dem. Noen arter lever det meste av livet i jorda. Andre arter bruker jorda som et oppholdssted under enkelte

utviklingsstadier eller for overvintring. Jordtype og dyrkingspraksis er avgjørende for hvilke arter som vil trives på stedet.

Tap av matjord betyr ikke bare tap av areal for produksjon av mat, men også tap av andre jordfunksjoner, økosystemtjenester og miljøverdier. Jordvern begrenser arealendringer og klimagassutslipp gjennom karbonbinding, bevarer biodiversitet, økosystemtjenester og vern av landskap, naturmangfold og kulturminner. Jordbruksdrift og beiting opprettholder et åpent kulturlandskap, og har stor verdi for det biologiske mangfoldet.

Kortreist mat og økt selvforsyningsgrad

Selvforsyningsgraden i Norge er på knappe 40 %. Kjøtt, melk og egg kunne vi vært selvforsynt med. Vi importerer ca. 14 % av storfekjøttet vi spiser pr. i dag. Øvrige kjøttslag er vi selvforsynte med. Selvforsyningsgraden for ost og syrnede meieriprodukter er henholdsvis 87 % og 84 % (tall fra 2018). Importen av disse produktene øker hvert år. Husdyrene våre får også fôr som er importert. Vi trenger arealene våre skal vi opprettholde og øke den produksjonen vi har av landbruksprodukter på Vestvågøy. I dag produserer vi mest grovfôr på arealene våre. Tall fra søknad om produksjonstilskudd, 2021 viste at det dyrkes potet på 135 dekar, grønnsaker på 7 dekar og 4 dekar med bær. Her kunne vi øke produksjonen og bidra med mer kortreist mat. Da har vi ikke råd å miste noe av den beste jorda som egner seg til slike mer krevende kulturer. På Vestvågøy har vi i underkant av 8 000 dekar matjord med svært god jordkvalitet.

Befolkningsvekst og klimautfordringer

Befolkningsveksten gir behov for økt matproduksjon, og behov for større arealer til jordbruksproduksjon. Samtidig skaper klimaendringene større usikkerhet knyttet til jordbruksproduksjon i store deler av verden. Ifølge Klimapanelet (IPCC, 2019) har områder med tørke vokst mer enn én prosent i året og ørkenspredningen fortsetter. Andre områder rammes av jorderosjon og jordkvaliteten blir dårligere. Med en økende befolkning er verdens matvaresikkerhet truet. Ansvar for å ta vare på matjorda øker når presset øker og ressursen blir stadig mer begrenset.

Matsikkerhet

Den dramatisk forverrede geopolitiske situasjonen, som følge av pandemi, krig, ulikhet og klimaendringer øker trusler mot matsikkerheten. [Rapport fra NIBIO 38/2023](#) peker på at i lys av et stadig mer komplekst trusselbilde for framtidig global matproduksjon og handel, kan det antas at jordbruksarealer i nordlige og tempererte områder vil få økt betydning både for verdens matproduksjon og norsk matsikkerhet.

1.3. Hovedmål jordvern i Vestvågøy

Formålet med strategien er å redusere omdisponeringen av dyrka og dyrkbar jord i kommunen. Det er avgjørende å styrke bevisstgjøringen rundt verdien av kommunens jordbruksarealer på alle nivå, og ha en god strategi som ivaretar jordvernet.

Med bakgrunn i dette har vi formulert følgende hovedmål:

Vestvågøy kommune skal jobbe for å beholde arealer til matproduksjon og har nullvisjon for nedbygging av dyrka og dyrkbar jord. Den kommunale jordvernstrategien skal være førende for kommunens arealplanlegging, landbruksforvaltning og byggesaksbehandling.

Det er videre formulert *delmål, strategier og tiltak* som skal bidra til å oppnå hovedmålet. Se *Kapittel 5 Mål, strategi og tiltak for jordvernet i Vestvågøy kommune*.

Det utvikles mer urbane bomiljø på Vestvågøy som legger press på dyrkamark, særlig rundt Leknes. Såkalt urbant eller bynært landbruk bidrar til kunnskapsutveksling med bybefolkningen, og utvikling av møteplasser og nettverk mellom bonde og forbruker. Dette kan også gi landbruket flere muligheter som tjenesteleverandør til bynære områder. Det kan også utvikle gode holdninger om sunn og lokal mat, og gi forbrukerne kunnskap om matens opprinnelse. Positiv klimaeffekt samt folkehelse og sosial integrering er også viktige effekter av urbant landbruk. Nasjonal strategi for urbant landbruk skal fremme dyrking i byer og tettsteder for å øke matproduksjon, næringsutvikling og bærekraftig verdiskaping. Dette skal tas inn i kommunenes arealplanlegging, og kan bidra til mer aktivt jordvern og småskala matproduksjon.

1.4. Begrepsavklaring

Dyrka jord

Dyrka jord er jordbruksarealer som er eller har vært i drift, og som danner grunnlag for vår matjord. Av jordloven § 9 fremgår det at dyrka jord ikke må brukes til formål som ikke tar sikte på jordbruksproduksjon. Jordbruksarealene *fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite* er definert som dyrka jord.

For *fulldyrka jord og overflatedyrka jord*, defineres videre jordkvalitet etter rangeringen – svært god, god og mindre god jordkvalitet, i tillegg til en vurdering av arealets begrensninger (jordressurs). På Vestvågøy er 76,8 % av fulldyrka jordsmonn kartlagt, hvorav 89,9 % har svært god eller god kvalitet. På NIBIO sine sider finnes i egne kartlag for [jordkvalitet](#) og [jordressurs](#). Se også eget kapittel 3.3 *Kommunens arealressurser* for nærmere beskrivelse.

Dyrkbar jord

Dyrkbar jord er arealer som kan dyrkes opp til fulldyrka jord og som er våre matjordsreserver. I arealressurskartet (AR5) utviklet av NIBIO, ligger [dyrkbar jord](#) i et eget kartlag hvor områdene med potensiale for å dyrkes opp er markert med rød skravor. Dyrkbar jord har same lovmessige vern som dyrka jord i Jordlova. Arealtypene *åpen fastmark, skog, myr, innmarksbeite og overflatedyrka jord* er definert som dyrkbar jord. For Vestvågøy er 63,3% av det dyrkbare arealet i dag registrert som myr. Se også eget kapittel 3.3 *Kommunens arealressurser* for nærmere beskrivelse.

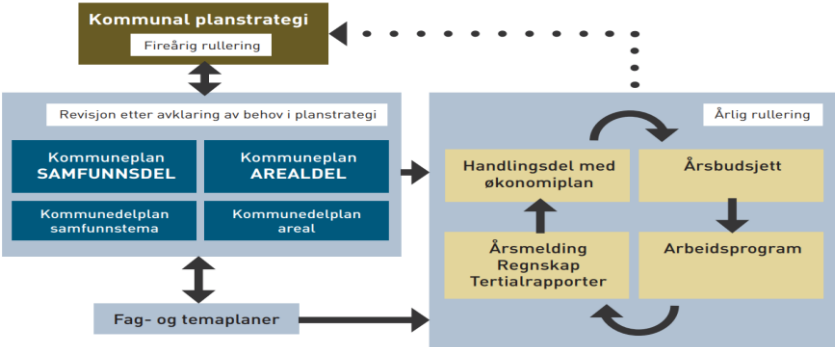
Nullvisjon

Nullvisjon definerer vi som et nettotall for dyrka og dyrkbar jord, både omdisponert og tilbakeført areal. Dette er en langsiktig visjon, men vi må starte med et konkrete mål. Nedbygging skal kun skje dersom det er et sterkt og utvetydig samfunnsmessig behov, og da skal tilsvarende areal erstattes en annen plass.

1.5. Plassering og implementering av jordvernstrategien i vårt kommunale planverk

Vestvågøy kommune sin jordvernstrategi skal utarbeides som en temaplan. En temaplan er kommunens strategiske plan om et spesifikt tema, her jordvern. Forskjellen mellom kommunedelplaner og temaplaner er at førstnevnte må følge prosesskravene i plan- og bygningsloven, mens planprosessene for tematiske planer blir designet etter behov. Fag- og temaplaner er altså ikke planer etter plan- og bygningsloven og skal ikke behandles etter lovens prosessregler. Temaplanen skal være et retningsgivende arbeidsverktøy for administrasjonen og politikerne.

Den kommunale jordvernstrategien skal være førende for kommunens arealplanlegging, landbruksforvaltning og byggesaksbehandling.

Figur 1. Rulleringsoversikt for kommunale planer, kilde: Veileder, kommunal planstrategi, T-1494 (2011)

2. Føringer

I føringene for tildeling av midler fra Landbruksdirektoratet til utarbeiding av jordvernstrategi er målet å redusere omdisponeringen av dyrka og dyrkbar jord. Strategien skal bidra til mer langsiktighet i arealplanleggingen, øke kunnskapen om jordbruksarealene, og øke oppmerksomheten rundt jordvernet.

2.1. Internasjonale

I september 2015 vedtok alle FNs medlemsland 17 mål for bærekraftig utvikling fram mot 2030. FNs bærekraftsmål er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringer. Målene gjelder alle land i hele verden. Særlig bærekraftsmål 2 gir føringer for vår forvaltning av jordressursene. Målet lyder: «Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk.» Samtidig er mål nr. 15 relevant i arbeidet med jordvernstrategien. Målet omhandler livet på land, hvor formålet er å beskytte, gjenopprette og fremme bærekraftig bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning, bekjempe ørkenspredning, stanse og reversere landforringelse samt stanse tap av artsmangfold. Styrking av jordvernet og bevaring av matjorda er en del av dette bærekraftmålet. FNs bærekraftsrapport viser at det gjenstår store utfordringer med å nå mål 15 i Norge, selv om det skjer en gradvis forbedring. Et av problemene er at Norge ofte prioriterer å utnytte natures ressurser, fremfor å bevare økosystemer og naturmangfoldet. Vern av matjord og dyrkbar mark bidrar også til å oppfylle flere av de andre bærekraftmålene.

2.2. Nasjonale

I juni 2023 vedtok Stortinget en [oppdatert jordvernstrategi](#), samtidig med nytt jordvernmål på maksimalt 2000 dekar dyrka mark omdisponert per år. Det nye målet skal nås innen 2030. Strategien understreker at kommunene er særdeles viktige aktør i jordvernarbeidet. Det er avgjørende at jordvern vektet høyt i lokal arealpolitikk. Noen av de viktigste tiltakene er:

- Nye nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging skal utarbeides hvert fjerde år. For perioden 2023 – 2027 ble disse overordna føringene vedtatt 20. juni 2023
- Nye statlige planretningslinjer for samordna bolig-, areal- og transportplanlegging
- Øke plankompetansen i kommunene i samarbeid med KS og andre og styrke veiledningen
- Sikre jordverninteressene i gjennomføringen av Nasjonal transportplan (NTP)
- Utarbeide et nytt jordvernbrev med hovedinnholdet i jordvernstrategien som sendes til kommunene etter kommunevalget i 2023
- Utrede en lovendring i jordlova for vern av viktige jordbruksarealer
- Tiltak med sikte på å redusere landbrukets egen nedbygging
- Følge opp rutiner for brudd på driveplikten
- Bidra til å etablere et nytt kartlag for dyrkbar jord
- Utarbeide nasjonal veileder for matjordplaner og prøve ut avbøtende tiltak
- Bidra til å utvikle et nasjonalt arealregnskap som inkluderer nydyrking og gjengroing
- Bidra til å utvikle og etablere et jordbruksarealregnskap
- Bidra til å utvikle et sentralt register for viktige jordbruksarealer av nasjonal interesse
- Etablere en systematisk registrering av faktisk nedbygging av jordbruksareal

2.3. Regionale

Statsforvalteren i Nordland har i [Strategiske plan for jordvern 2022 – 2025](#) fulgt opp føringene i nasjonal jordvernstrategi fra 2021. Dyrka og dyrkbare arealer skal vernes og jordas fruktbarhet opprettholdes. Mål, strategier og tiltak er utarbeidet for å sikre at jordbruksarealene i Nordland blir tatt godt vare på for frem tidige generasjoner. Det er satt et mål om at mindre enn 150 dekar dyrka jord, og mindre enn 150 dekar dyrkbarjord skal omdisponeres årlig i Nordland. I tillegg er det et mål at jordbruksarealene i Nordland skal drives og beiteressursene i utmark sikres.

2.4. Lokale

Nasjonal og regional jordvernstrategi legger føringer for hvordan jordvernet skal følges opp lokalt.

Kommuneplanenes samfunnsdel er kommunens overordnede styringsdokument. Den gir retning for lokalsamfunnsutviklingen og bidrar til at nasjonale og regionale mål tilpasses lokale forhold. Samfunnsdelen skal nå revideres. Planprogrammet er til høring, og jordvern er en av fem foreslåtte arealstrategier. Disse vil igjen legge føringer for arbeidet med revisjon av kommuneplanens arealdel med bestemmelser og føringer styrer arealutviklingen i Vestvågøy. Arealplanlegging er det viktigste virkemidlet for jordvern.

2.5. Jordvern

Fra kortsiktig og næringsorientert begrunnelse til vektlegging av bærekraftmålene og langsiktige perspektiv

NIBIO har i rapportene 9 /2023 [Kunnskapsgrunnlag for norsk jordvernstrategi](#) og 72/2021 [Jordvernets begrunnelser](#) levert omfattende begrunnelser for jordvern, blant annet relatert til beredskap, samfunnssikkerhet og bærekraft. Videre viser NIBIO til at vi har mindre aktuelt areal for nydyrking enn det som tidligere er lagt til grunn. Disse forholdene forsterker viktigheten av å ta vare på eksisterende dyrka mark og å sette et ambisiøst mål.

Vern av jordsmonn er forutsetningen for å dyrke mat, opprettholde naturmangfold, regulere vannets kretsløp, binde karbon, og skape verdier, arbeidsplasser og gode lokalsamfunn. I rapportene lanseres et utvidet jordvernbegrep som forutsetning for bærekraftig utvikling, klima, naturmangfold og matsikkerhet. Tradisjonelt har en tenkt på jordvern som en næringsinteresse for å sikre bondens driftsgrunnlag. Med dagens kunnskap ser en at jordvern også er en grunnleggende forutsetning for bærekraftig utvikling og norsk samfunns- og matsikkerhet.

Det følger av FNs bærekraftsmål nr. 2 og nr. 15 at landene er forpliktet til å bevare grunnlaget for matproduksjon, herunder arealer og jordsmonnets økosystemer og produktivitet. For å oppnå bærekraftmålene forutsettes stans i både jordforringelse og tap av arealer for matproduksjon.

➤ **Ingen bærekraft uten jordvern**

Samfunnssikkerhet handler om samfunnets evne til å verne seg mot og håndtere trusler mot grunnleggende behov som setter helse og liv i fare. Sviktende matforsyning og alvorlige hendelser knyttet til mattrygghet er eksempler på slike hendelser. Å bevare jordbruksarealene er derfor en grunnleggende forutsetning for å forebygge slik risiko. Forsyningssikkerheten kan svikte, blant annet på grunn av manglende import, men også på grunnlag av innenlands transport. Derfor er det viktig å ta vare på arealer i hele landet.

➤ **Hensynet til samfunnssikkerhet har betydning for jordvern**

Det er et landbrukspolitisk mål at matproduksjonen i Norge skal øke. Nedbygging av jordbruksarealer kan kompenseres med økt arealproduktivitet eller nydyrking. Nedbygging av jordbruksareal gir økt utslipp av klimagasser både på det nedbygde arealet og på erstatningsarealet. Ved nedbygging av dyrka eller dyrkbar jord opphører arealets evne til å lagre karbon. Det påvirker det norske klimaregnskapet, men indirekte kan det også påvirke det globale klimaregnskapet på grunn av mer import av mat.

➤ **Omdisponering av jordbruksarealer gir negativ effekt på klimagassutslipp**

En fjerdedel av jordas arter lever i jordsmonnet. Samspillet mellom det biologiske livet i og over jorda er avgjørende for produktiviteten. Prosesser i jord er viktige for bioproduksjon, tekstur og livet i jorda. Disse prosessene påvirker lagringsevnen av karbon i jord. Bevaring av kulturjorda er en forutsetning for å bevare og utnytte verdiene av jordsmonnets brede spekter av funksjoner og økosystemtjenester og for bevaring av jordsmonnets biodiversitet. Omdisponering av dyrket jord omfatter ofte mineraljord. Dersom disse arealene skal erstattes vil det i mange tilfeller bety oppdyrking av myr, noe som gir seg store utslag i kommunens klimaregnskap

➤ **Matjord har høy biodiversitet, mange viktige funksjoner og økosystemtjenester**

Jordvern er også bevaring av landskap, naturmangfold og kulturverdier. Bevaring av biodiversiteten i jordbrukslandskapet forutsetter at arealene brukes til jordbruk. Pollinerende insekter er et eksempel på arter som har stor betydning for produksjonen av en rekke matplanter. Nedbygging av dyrket mark fører til fragmentering av landskapet og tap av biologisk mangfold når habitatene er for små, eller oppstykket i forhold til artenes krav til livsmiljøer.

➤ **Jordvern er viktig for bevaring av landskaps-miljø- og kulturverdier**

Figur 2. Illustrasjon Ulrike Bayr, Rapport om jordvernets begrunnelse, NIBIO.

Figur 3. Illustrasjon av jordsmonnets funksjoner og økosystemertjenester. Kilde: FAO 2015

3. Kunnskapsgrunnlag

3.1. Historikk

Jordbruket i Vestvågøy har i likhet med hele landsdelen vært gjennom enorme endringer i løpet av de siste femti årene. Produksjonen har gått noe tilbake, men den største endringen som har skjedd er nedgangen i antall foretak. For eksempel var det 546 melkebruk i 1969 og nå er det 19 igjen. Dette er et resultat av den sterke effektiviseringen som har vært i jordbruket og den jordbrukspolitikken som har vært ført. Konsekvensene av denne utviklingen er at det nå er over 11.000 dekar jordbruksareal ute av drift. Det utgjør ca. 28 % av det samlede jordbruksarealet i kommunen. I 1969 var ca. 700 dekar jordbruksareal ute av drift, tilsvarende 1,5 % av det totale jordbruksarealet. I flere bygder er store arealer ute av drift. Disse arealene vil etter all sannsynlighet gro igjen etter hvert dersom det ikke gjøres tiltak for å ta de i bruk. Dette har også stor innvirkning på jordbrukets kulturlandskap.

Konsekvensene av utviklingen i bruken av utmarka er enda større. I tillegg til at det er blitt færre beitedyr er det få melkekyr og storfe i utmarka. Resultatet er at utmarka gror igjen. Finn Arne Haugen i NIBIO, som har foretatt vegetasjonskartleggingen i Vestvågøy, påpeker at det landskapet vi har er skapt av et aktivt landbruk som var helt avhengig av utmarksressursene. Når den aktive bruken av utmarka avtar, vil naturen etter hvert ta over og arealene gror igjen. De områdene som har naturlig forutsetninger for det vil bli skogkledd. Dette er langsiktige prosesser som vi ser starten på nå.

En stor del av jordbruksarealer som er ute av drift er ikke egnet til dagens driftsopplegg. Dersom disse arealene skal tas i bruk igjen vil det ofte innebære store investeringer i tilførselsveier, kanaler og drenering.

År	1969	Antall foretak	1979	Antall foretak	1996	Antall foretak	2022	Antall foretak
Jordbruksareal i drift	42 643		34 445		33 452		29 750	
Antall foretak		1 061		566		258		101
Melkeku	1 878	546	1 126	171	1 124	96	639	19
Ammeku					29		225	
Storfe	2 119		2 867		2 107		1 694	
Sau	*7 304	864	*6 789	448	6 565	165	4 972	54
Geit	**3 525	135	**2 128	55	1 658	25	858	6

* voksne sauer > 1 år ** voksne geiter > 1 år

Tabell 1. Oversikt over utviklingen i jordbruksareal i drift, antall gårdbrukere og antall dyr i Vestvågøy. Kilde: Jordbrukstellingene 1969 og 1979 og statistikk produksjonstilskudd.

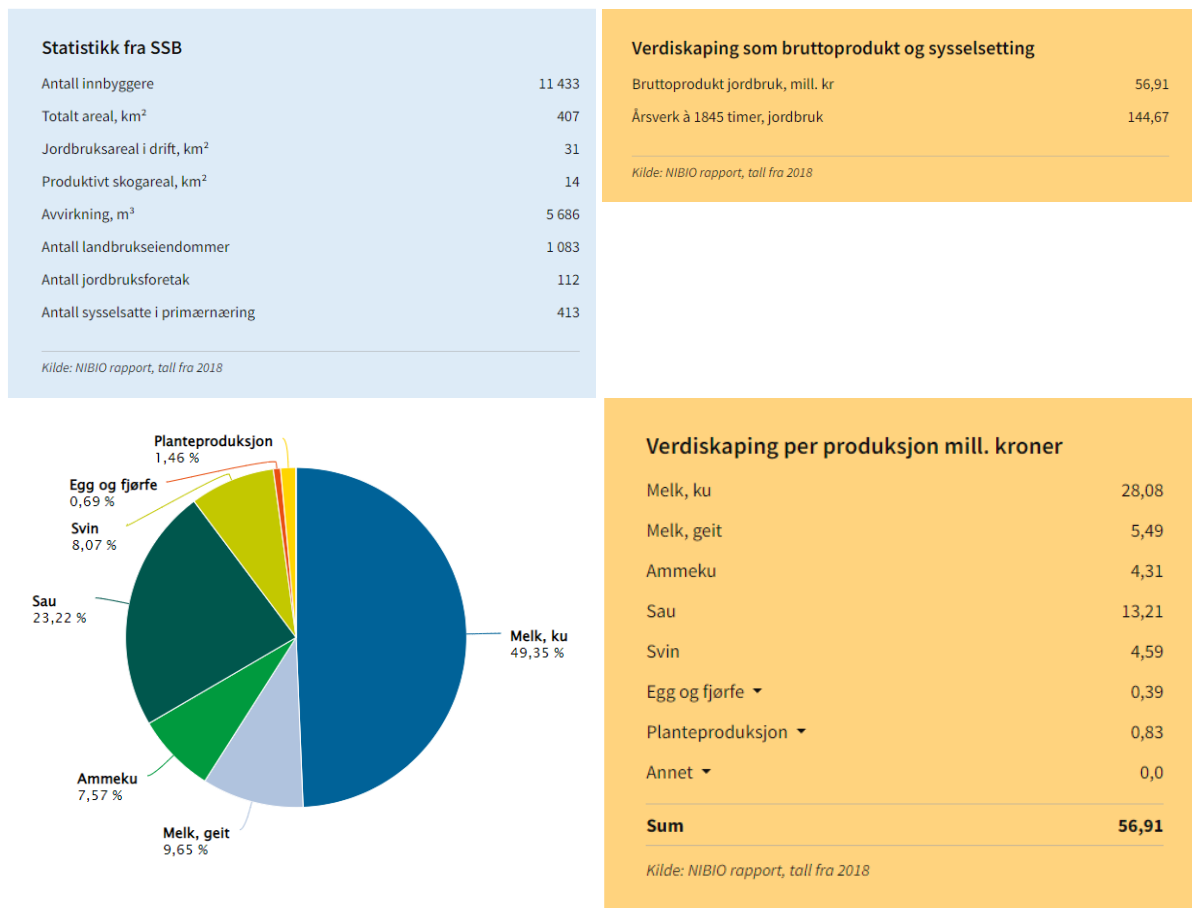
3.2. Verdiskaping i jordbruket

Verdiskaping er i NIBIOs arealbarometer målt som bruttoprodukt inkludert tilskudd. Brutttoprodukt er verdien av produserte varer og tjenester minus vareinnsatsen, og kan ses på som betaling for arbeidsinnsats og forrentning av investert kapital. Arealbarometeret presenterer kun noen nøkkeltall for verdiskaping. I tillegg presenteres noe statistikk fra SSB. Nøkkeltallene er hentet fra beregninger gjort av NIBIO i forbindelse med utredninger av verdiskaping og sysselsetting i landbruket.

Alle tall presenteres slik de foreligger i rapportene de er hentet fra og med den regionstrukturen som var på det tidspunktet. I den grad det er mulig er det hentet informasjon for tidligere enheter der det har vært sammenslåinger.

Landbruket betyr også mye for opprettholdelse av bosetting og sysselsetting i kommunen. Landbruket skaper store lokale ringvirkninger for det øvrige næringslivet. Flere virksomheter er direkte avledet fra jordbruket i Vestvågøy. Eksempler på dette er Horn's slakteri, Felleskjøpet, Lofoten veterinærseier, Fatland Gjestal Ull. I tillegg etterspør gårdbrukerne en rekke varer og tjenester fra andre virksomheter. Eksempler på dette er regnskapstjenester, kjøp og vedlikehold av maskiner og utstyr, avløsertjenester, entreprenørtjenester mv.

Norsk landbruksrådgiving og NIBIO har gjennomført forprosjektet «kartlegging av behov for lokalt tilpasset klimaregnskap og nye muligheter for bruk av arealdata.» Rapporten viser at landbruket i Vestvågøy har et stort potensial for dyrking av mer enn grovfôr. Samtidig viser den at grovfôrproduksjon og beite vil være de viktigste produksjonene også i fremtida. Bruk av modellverktøy viser at jord og klima i Vestvågøy er svært godt egnet til dyrking av en rekke kålvekster og velegnet til dyrking av gulrot og en rekke andre grønnsaker. Det er også mulig å dyrke korn til krossing som erstatning for kraftfôr. Modell for potetdyrking er ikke ferdig utviklet, men jorda som er egnet for grønnsaker og korn forventes også å være egnet til potetdyrking. Disse produksjonene er avhengig av godt jordsmonn og godt lokalklima. Det er også potensial for dyrking av bær. Egnede lokaliteter er ofte små og etterspurt som byggegrunn og derfor er det ekstra viktig å ha fokus på vern av denne type arealer.

Figur 4. Tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB) som viser verdiskaping i landbruket på Vestvågøy. Kilde: NIBIO arealbarometer.

3.3. Kommunens arealressurser

I Vestvågøy var det 42 064 dekar jordbruksareal i 2021. Det utgjør om lag 9,9 % av kommunens totale landareal. Fulldyrka jord utgjorde 6,8 % av det totale arealet, overflatedyrka jord 0,5 % og innmarksbeite 2,6 % (figur 5).

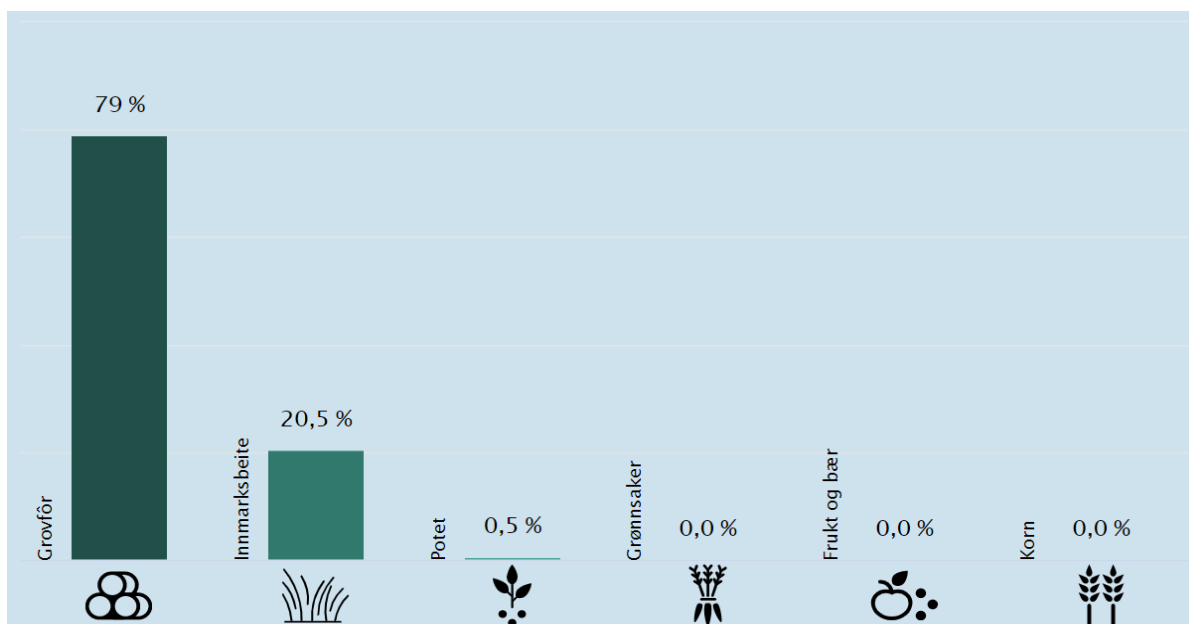
Arealressurskartet AR5 er utarbeidet av NIBIO og gir informasjon om ressursgrunnlaget i Vestvågøy. Dette viser hvilke arealer som brukes til landbruksproduksjon. Kartet gir detaljert informasjon om arealressursene og brukes til planlegging, konsekvensutredninger, statistikker og kontroll av arealtilskudd i jordbruket.

Arealtype	Dekar	%	Veksttype	Dekar	%
Jordbruksareal ▲			Innmarksbeite	6 131	20,5
Fulldyrka	28 717	6,8	Grovfôr	23 637	79
Overflatedyrka	2 305	0,5	Korn	1	0,0
Innmarksbeite	11 042	2,6	Potet	135	0,5
Skog ▼	60 053	14,2	Grønnsaker	7	0,0
Bebyggelse/samferdsel	11 225	2,6	Frukt og bær	4	0,0
Annet markslag ▼	300 378	70,8	Sum	29 915	100
Ikke kartlagt	10 364	2,4			
Sum	424 084	100			

Kilde: Arealressurskart AR5, årsversjon 2021, NIBIO

Kilde: Produksjonstilskudd 2021, Landbruksdirektoratet

Figur 5. Tall fra NIBIOs arealbarometer for Vestvågøy viser antall dekar og prosent av de ulike arealtypene i AR5, samt antall dekar og prosent av de ulike produksjonene i Vestvågøy.

Figur 6. Tall fra NIBIOs arealbarometer for Vestvågøy viser antall dekar og prosent av de ulike produksjonene i Vestvågøy.

Matjord – forutsetning for landbruksproduksjon

God matjord er forutsetning for vår landbruksproduksjon. Matjorda er normalt de øverste 30 cm av jordsmonnet på dyrka mark, og omtales også som A-sjikt. Matjordlaget går ned til pløedybde, og er

den mest verdifulle jorda i jordbrukssammenheng på grunn av høyt innhold av humus, god jordstrukturutvikling og stor biologisk aktivitet. Også dypere lag – dyrkingssjiktet, som går ned til ca. 80 cm har betydning for næringsopptak og jordbruksproduksjon. Jordsmonnutvikling tar så lang tid at en kan si at jordsmonn er en ikkefornybar ressurs. Den beste matjorden finner man vanligvis på gammel sjøbunn, altså under marin grense. Her har vannet avsatt finkornet sediment som egner seg godt for dyrking. Største del av matjorda på Vestvågøy ligger på slike arealer.

Matjorda deles inn i ulike jordtyper ut fra kornstørrelse, innhold av organisk materiale, hvordan de er blitt dannet og opphavsmateriale. Se [vedlegg 2 – Jordtyper på Vestvågøy for nærmere beskrivelse av jordtyper](#). Kvaliteten på jordtyper kan være svært forskjellig. En skiller mellom organisk jord og mineraljord. Hvis jorda inneholder minimum 20 % organisk materiale og dette laget har en tykkelse på minimum 40 cm, klassifiseres jorda som organisk jord. I vedlegg 1. beskrives de vanligste jordtypene på Vestvågøy.

Dyrka og dyrkbar jord

I forvaltningen og i jordvernsammenheng skiller en mellom «dyrka» og «dyrkbar» jord». Dyrka jord er arealer som er i drift eller som har vært i drift. Dyrkbar jord er arealer som ved oppdyrking kan settes i slik stand at de holder kravet til fulldyrka jord, og som holder kravene til klima og jordkvalitet for plantedyrking.

NIBIO produserer arealinformasjon i form av kart, statistikk og tjenester, som er til stor nytte i arealplanleggingen. Denne informasjonen er lett tilgjengelig som eget kartlag på nett gjennom den digitale kartløsningen [Kilden](#) eller i [Gårdskart](#).

Kartlagene bygger på data fra jordkartlegging utført av NIBIO i perioden 2012 – 2014. Kartene gir grunnlag for kunnskapsbeslutninger innen agronomi, arealplanlegging, klimatilpasning og miljøspørsmål innen jordbruket.

Dyrka jord (jordbruksareal)

Dyrka jord omfatter *fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite (se tabell 2 under)*. Det er spesielt to kartlag som blir brukt ved vurdering av jordbruksareal (dyrka jord); «jordkvalitet» og «jordressurs». I tillegg finnes et kartlag som viser verdiklasse for jordbruksareal basert på de to kartlagene.

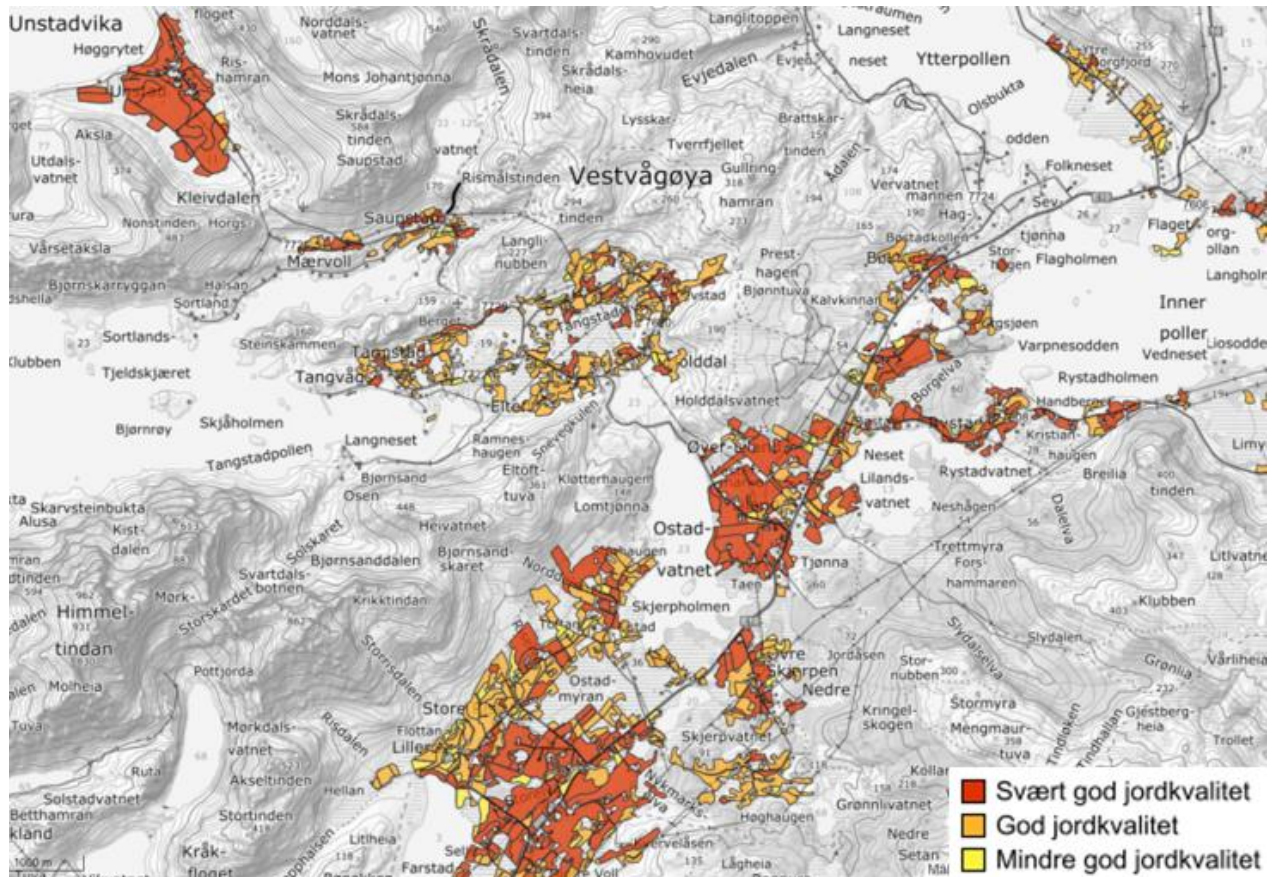
Tabell 2 Definisjoner av hva som inngår i dyrka jord.

DYRKA JORD	
Arealer som er i drift eller som har vært i drift.	
Fulldyrka jord	Jordbruksareal som er dyrka til vanlig pløyedybde, og kan benyttes til åkervekster eller til eng, og som kan fornyes ved pløying.
Overflatedyrka jord	Jordbruksareal som for det meste er rydda og jevna i overflata, slik at maskinell høsting er mulig, men kan ikke pløyas.
Innmarksbeite	Jordbruksareal som kan benyttes som beite, men som ikke kan høstes maskinelt. Minst 50% av arealet skal være dekt av kulturgras eller beitetålende urter.

Temakartet Jordkvalitet (figur 7 under) gir en generell vurdering av om jorda er lettdrevet og forholdsvis avlings sikker ved vanlige agronomiske innsatsfaktorer som gjødsling, kalking og grøfting. Lokale forhold må tas med i vurderingen i tillegg til kart. Jordkvalitetskartet tar ikke hensyn til klima.

Jordkvalitet er delt inn i tre klasser; svært god, god og mindre god jordkvalitet. Inndelingen er basert på en vurdering av jordegenskaper som er viktige for den agronomiske bruken av jorda, samt jordbruksarealets hellingsgrad

I *Kilden* ligger kartlaget jordkvalitet under arealinformasjon og jordsmonn. I *Gårdskart* er kartlaget plassert under andre kartlag.

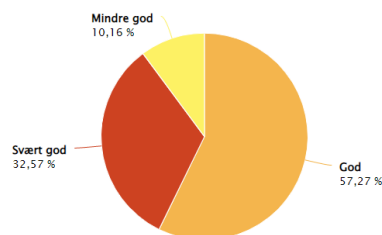

Figur 7. Utsnitt fra temakart jordkvalitet. Temakartet viser jordkvalitet i de kartlagte område på Vestvågøy. Kilde: NIBIO, kartlag jordkvalitet.

Figur 8 under viser at på Vestvågøy er den kartlagte jorda (76,8 % av fulldyrka jordsmonn er kartlagt) har 89,9 % svært god eller god kvalitet. Bare 10,1 % er definert som mindre god jordkvalitet.

Jordkvalitet	Dekar	%
Svært god	7 733	32,6
God	13 596	57,3
Mindre god	2 412	10,2
Total sum	23 741	100

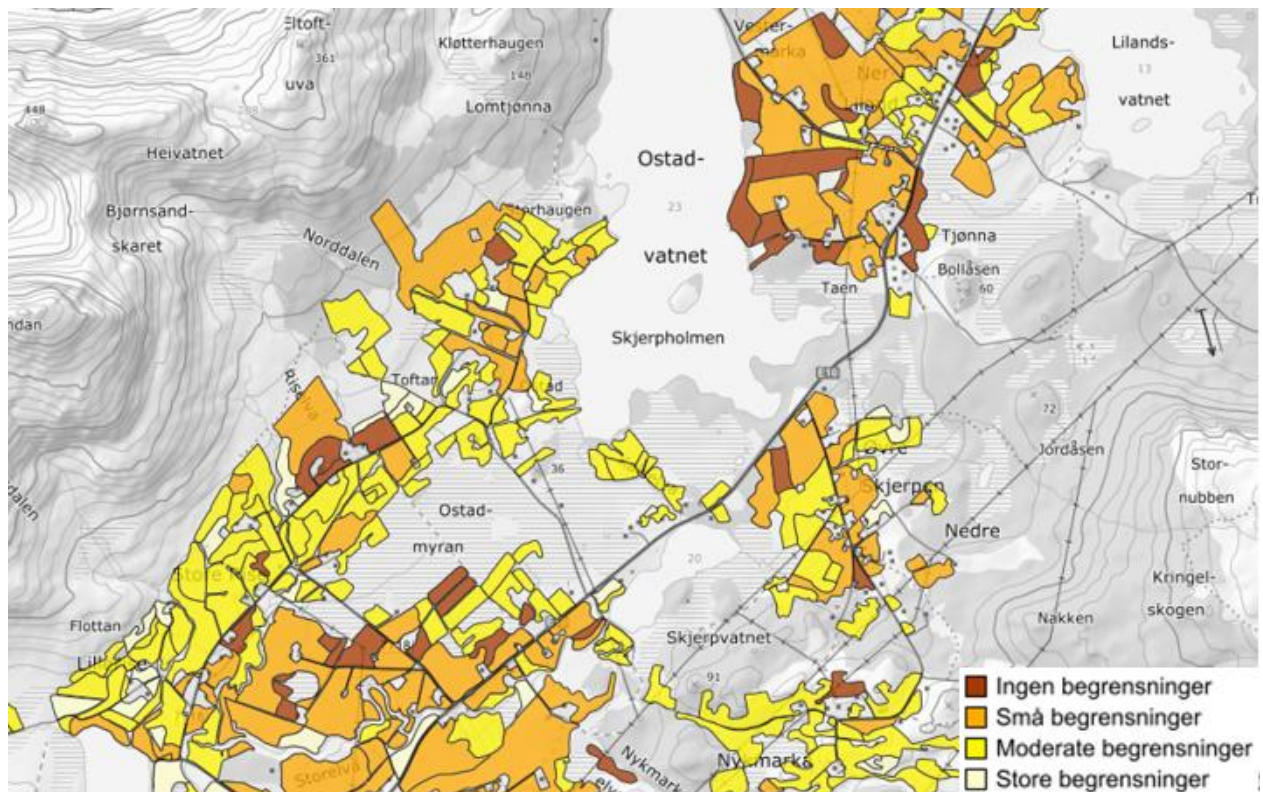
Kilde: Jordkvalitet, 2020, NIBIO

Figur 8. Prosentvis inndeling av jordkvalitet klassene svært god, god og mindre god i det kartlagte jordbruksarealet på Vestvågøy.

Temakartet jordressurs (figur 9 under) viser til jordas dreneringsegenskaper, dybde til fast fjell, fordeling av partikkelstørrelsene sand, silt og leir, innhold av grove fragmenter og innhold av organisk materiale. Informasjon om hvilke begrensninger som foreligger får man ved å klikke på kartet. Det er ikke tatt hensyn til terrengsegenskaper og klimaforhold. Ut fra jordas egenskaper har NIBIO inndelt den i fire jordressursklasser; *ingen begrensninger*, *små begrensninger*, *moderate begrensninger* og *store begrensninger*.

Kartet viser hvor store begrensninger jordegenskapene setter for valg av vekster og agronomisk praksis. Kun selvdrenerende jord vil komme i klassen *uten begrensninger*. Selv om arealet er godt drenert, vil det komme i klassen *små begrensninger*.

Figur 9. Kartlaget «Jordressurs» i Gårdskart viser begrensninger for jordbruksarealer. Utsnittet viser et eksempel fra deler av de kartlagte områdene på Vestvågøy. Kilde: NIBIO, kartlag jordressurs.

Temakartet verdiklasse for jordbruksareal basert på jordsmonnkart er utviklet for bruk ved konsekvensanalyser. Kartlaget er basert på temakartet jordressurs, og det er i tillegg korrigert for bratt areal og fjell i dagen, og kan sees på NIBIOs nettsider ved å velge kartlaget verdiklasse.

Dyrkbar jord

I Vestvågøy er 27 669 dekar kartlagt som dyrkbar jord, det betyr arealer som kan dyrkes opp til å bli fulldyrka jord. Dyrbar jord omfatter: *Åpen fastmark, skog, myr, innmarksbeite og overflatedyrka jord (se oversikt i tabell 3 under).*

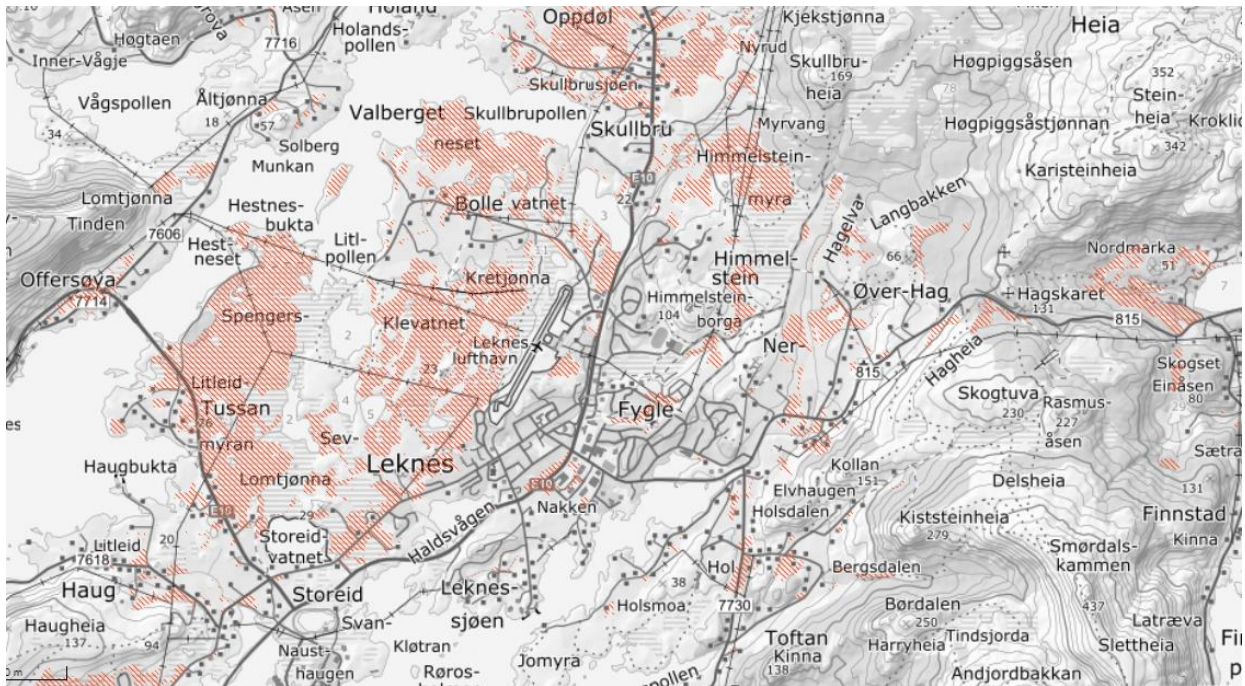
Tabell 3 Definisjoner av klassifikasjonssystemet AR5 som viser hva inngår i dyrka jord og dyrkbar jord.

DYRKBAR JORD	
Arealer som ved oppdyrking kan settes i slik stand at de holder kravet til fulldyrka jord og som holder kravene til klima og jordkvalitet for plantedyrking. Vises med rød skravor i Gårdskart hos NIBIO (se utklipp i figur 10 under).	
Åpen fastmark	<i>Arealer som ikke er myr, og heller ikke jordbruksareal, bebyggd eller samferdsel.</i>
Skog	<i>Arealer med minst 6 tre pr. dekar som er eller kan bli 5 m høy, og som er jevnt fordelt på arealet.</i>
Myr	<i>Areal med myrvegetasjon og minst 30 cm tykt torvlag.</i>
Innmarksbeite	
Overflatedyrka jord	

En stor del av det dyrkbare arealet, 63,3 %, er i dag registrert som myr (se figur 11). Med innføring av dyrkingsforbudet på myr vil mye av dette arealet måtte ligge urørt. Det er mulig å søke om dispensasjon fra forbudet mot oppdyrking av myr dersom søkerens eneste dyrkingsressurs er myr.

Annet areal som kan dyrkes opp er i underkant av 5 000 dekar fastmark og 3 000 dekar skog. Også arealer i drift, herav ca. 2000 dekar innmarksbeite og nesten 400 dekar overflatedyrkajord er arealer som kan oppdyrkes til fulldyrka jord. Det vil være kostnadskrevenende og dyrke opp nye arealer sammenlignet med å bevare de jordbruksarealene vi har.

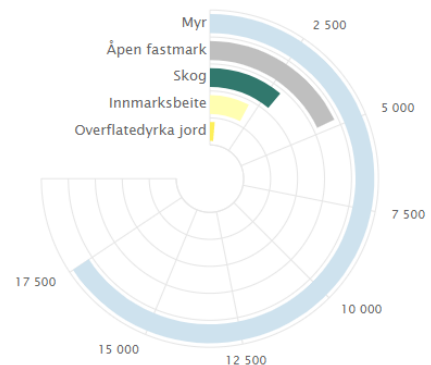
Hvor godt egnet den dyrkbare jorda er for matproduksjon, er blant annet avhengig av klimaet. Landet er delt inn i klimasoner fra 1–6, hvor sone 1 er best egnet for matproduksjon. I Vestvågøy ligger 80 % av den jorda som kan dyrkes opp i sone 4 – *marginal for kornproduksjon*, og 22 % i sone 5 – godt egnet for grovfôr dyrking. Dyrkbar jord er en arealreserve som kan tas i bruk for å øke matproduksjon i Norge.

Figur 10. Kartlaget «dyrkbare jord» i Gårdskart viser med rød skravur områder med dyrkbare jord. Kartlaget skiller ikke på jordtyper, men for å se dette kan man under Gårdskart velge markslag (AR5) 7 klasser. Utsnittet viser et eksempel fra deler av de kartlagte områdene på Vestvågøy. Kilde: NIBIO, kartlag jordressurs.

Dyrkbare jord fordelt på arealtyper	Dekar	%
Overflatedyrka jord	367	1,3
Innmarksbeite	2 060	7,4
Skog	2 933	10,6
Åpen fastmark	4 793	17,3
Myr	17 514	63,3
Sum	27 667	100

Kilde: Dyrkbare jord, årsversjon 2021, NIBIO

Figur 11. Tabellen og diagrammet over viser fordeling av arealtyper innenfor dyrkbare jord på Vestvågøy. Kilde: NIBIO arealbarometer.

Bruk av jordbruksarealene i Vestvågøy

Husdyrhold med produksjon av melk og kjøtt er den dominerende landbruksproduksjonen i Vestvågøy. Av jordbruksarealet i drift brukes 79 % til grovforproduksjon, 20,5 % til beiting og 0,5 % til potet. Selv om jordbruksarealene i all hovedsak nyttes til grovfordyrking betyr ikke det at arealene ikke har potensiale til dyrking av potet, grønnsaker og bær. På 90-tallet ble det bygd potetlager i Storeidøya med sorteringsanlegg. Det var 15-20 gårdbrukere som var interessert og inngikk avtaler om produksjon av potet. Det var også en del produksjon av kålrot. Flere faktorer gjorde at interessen for denne produksjonen avtok etter hvert. Det oppstod utfordringer i forhold til økonomi, distribusjon og omsetning. Etter hvert som det ble færre aktive produsenter, forsvant også fagmiljøet omkring denne produksjonen. I dag er det bare noen få potetprodusenter igjen.

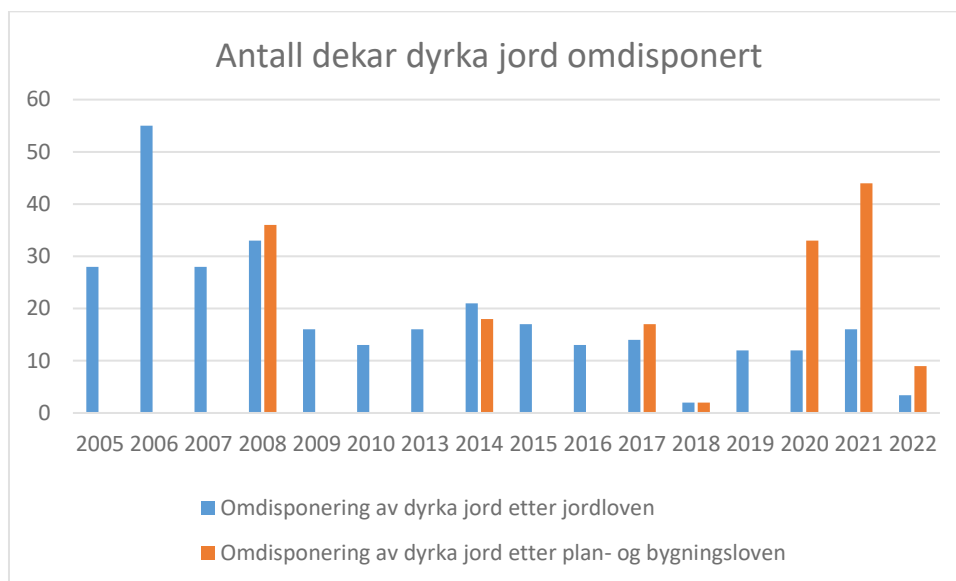
I 1969 ble 1130 dekar av jordbruksarealet brukt til åker- og hagevekster. Potetproduksjon var dominerende med 907 dekar. Ifølge NIBIOs publikasjon vol 2. nr. 18, 2016: [Jorda i Vestvågøy](#) består over 40 % av de mest produktive og veldrevne jordbruksarealene i Vestvågøy av areal godt egnet til både grasdyrking, poteter og grønnsaker.

Etterspørselen etter grønnsaker er stor, og vi vet også at kvaliteten og smaken på nordnorske produkter er svært god. Kommunen har arealer med potensial til produksjon av poteter, grønnsaker og bær.

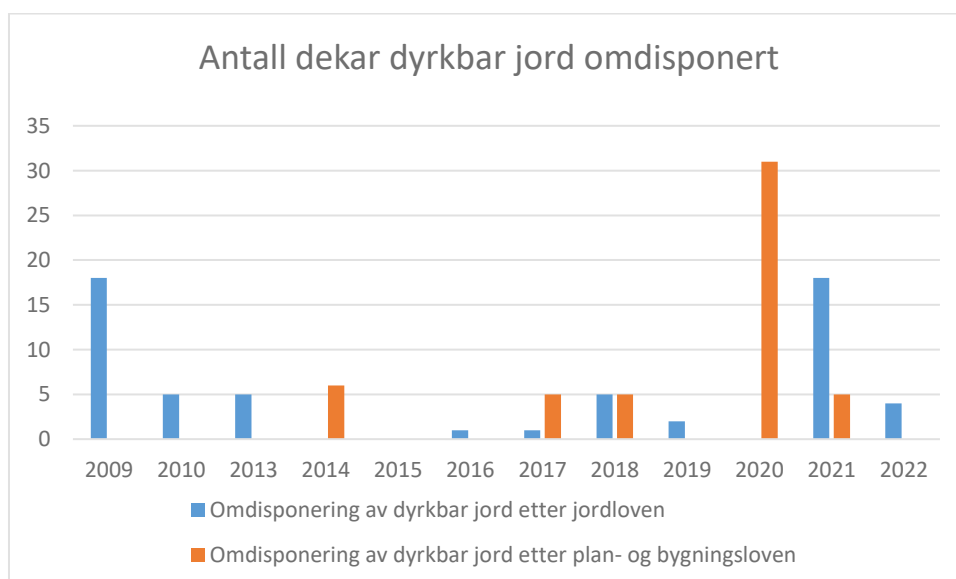
Omdisponering av jordbruksareal i kommunen

Kommunen omdisponerte i 2021 totalt 83 dekar jord, hvor 60 dekar var dyrka jord. Av dette ble 44 dekar omdisponert etter plan- og bygningsloven, og 16 dekar etter jordloven. Vestvågøy var dermed en av kommunene i landet som omdisponerte mest dyrkajord i 2021. Omdisponeringen utgjorde 40 % av dagens regionale jordvernmål for Nordland. Tallene for 2020 – 2019 var noe lavere, noe som viser et økende press på jordbruksarealene, selv etter vedtatt kommuneplanens arealdel 2019-2031.

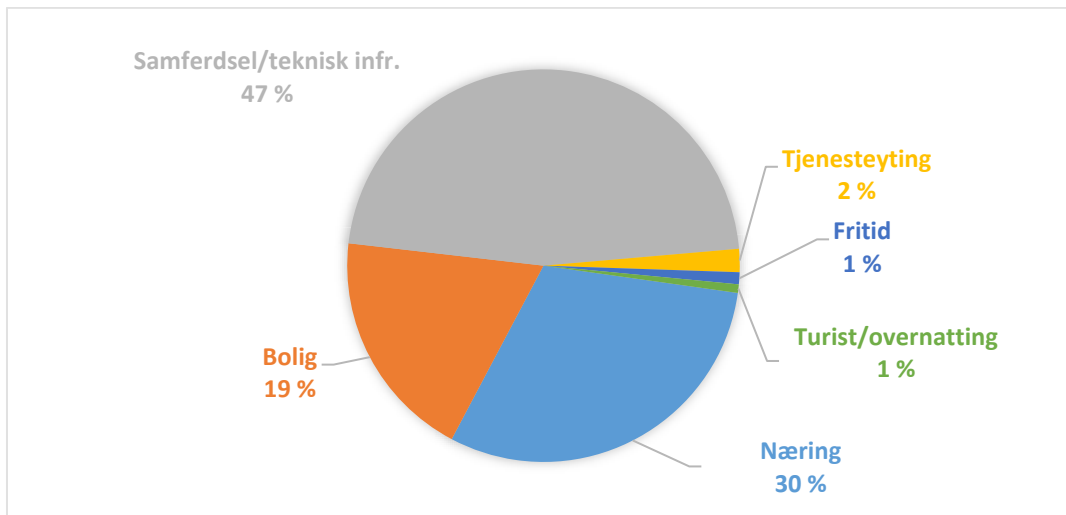
Omdisponeringen måles gjennom KOSTRA, som er kommunenes rapporteringssystem, og her registreres omdisponeringen ut fra vedtatte reguleringsplaner og vedtak etter jordloven.

Figur 12. Oversikt over omdisponert jordbruksareal i Vestvågøy etter jordloven og plan- og bygningsloven.

Figur 13. Oversikt over omdisponert dyrkbar jord i Vestvågøy etter jordloven og plan- og bygningsloven.

Figur 14. viser hvilken andel den totale omdisponeringen av dyrka jord, etter plan- og bygningsloven, utgjorde for de respektive formålskategoriene.

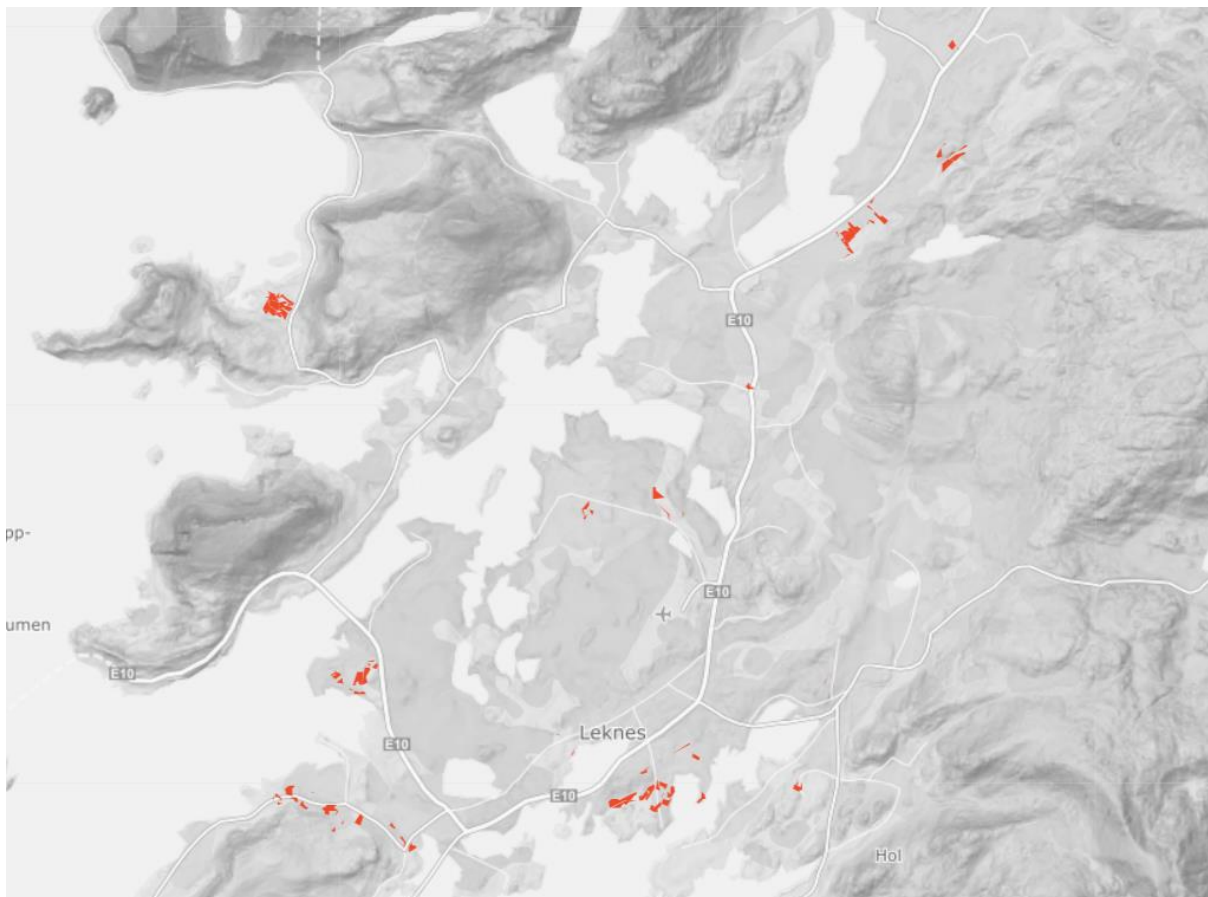
I løpet av den siste 10-årsperioden fra 2013-23 er det i gjennomsnitt omdisponert 24,9 dekar dyrka jord etter jordloven og plan- og bygningsloven. Det er omdisponert like mye dyrka jord etter begge lovene slik at halvparten av arealet er omdisponert etter jordloven og halvparten etter plan- og bygningsloven.

Tilsvarende er det omdisponert 8,8 dekar dyrkbar jord i gjennomsnitt for denne 10-årsperioden etter jordloven og plan- og bygningsloven. Det er omdisponert litt mer dyrkbar jord etter plan- og bygningsloven i forhold til jordloven.

Jordbruksareal satt av til utbyggingsformål i kommuneplanens arealdel, men som ikke er regulert i reguleringsplan

I kommuneplanens arealdel 2019-2023 (KPA) er det avsatt ca. 635 dekar til utbyggingsformål på dyrka jord, hvor det vil betinge omdisponering, enten etter jordloven eller plan- og bygningsloven, før arealene kan tas i bruk. 69 % av dette arealet er avsatt til boligbebyggelse. Deretter kommer fritidsbebyggelse (7 %) og offentlig eller privat tjenesteyting (6 %). Resterende er avsatt til ulike arealformål, eksempelvis råstoffutvinning, gravplass og kombinert bebyggelsesformål, og utgjør respektive under 4 %. Innenfor dyrkbart areal er det i KPA avsatt 603 dekar til utbyggingsformål. Her utgjør boligformålet 59 %.

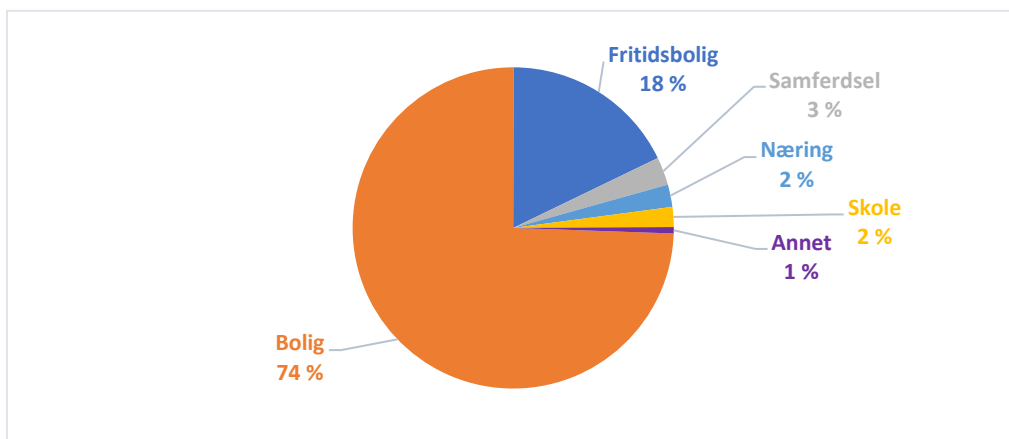
Det bør bemerkes at disse tallene gjelder areal som i kommuneplanens arealdel er avsatt til utbyggingsformål, men kun i uregulerte områder. Det finnes dog eldre reguleringsplaner som ikke har blitt realisert, og hvor regulert areal ikke samsvarer med nyere arealplan. I slike tilfeller må man som regel regulere området på nytt, og dermed også omdisponerer på nytt. Tallene er hentet fra et arbeidsverktøy utviklet av Vestvågøy kommune, og som danner en del av kunnskapsgrunnlaget. Dette ligger tilgjengelig på arealkartvestvagoy.no.

Figur 15. viser arealer som er avsatt til utbyggingsformål og som samtidig ligger innenfor dyrka jord. På Leknes, Haug og Tussan er dette avsatt til boligbebyggelse, i Vågan til fritidsbebyggelse, og på Farstad til bolig, tjenesteyting og råstoffutvinning.

Jordbruksareal omdisponert etter jordloven

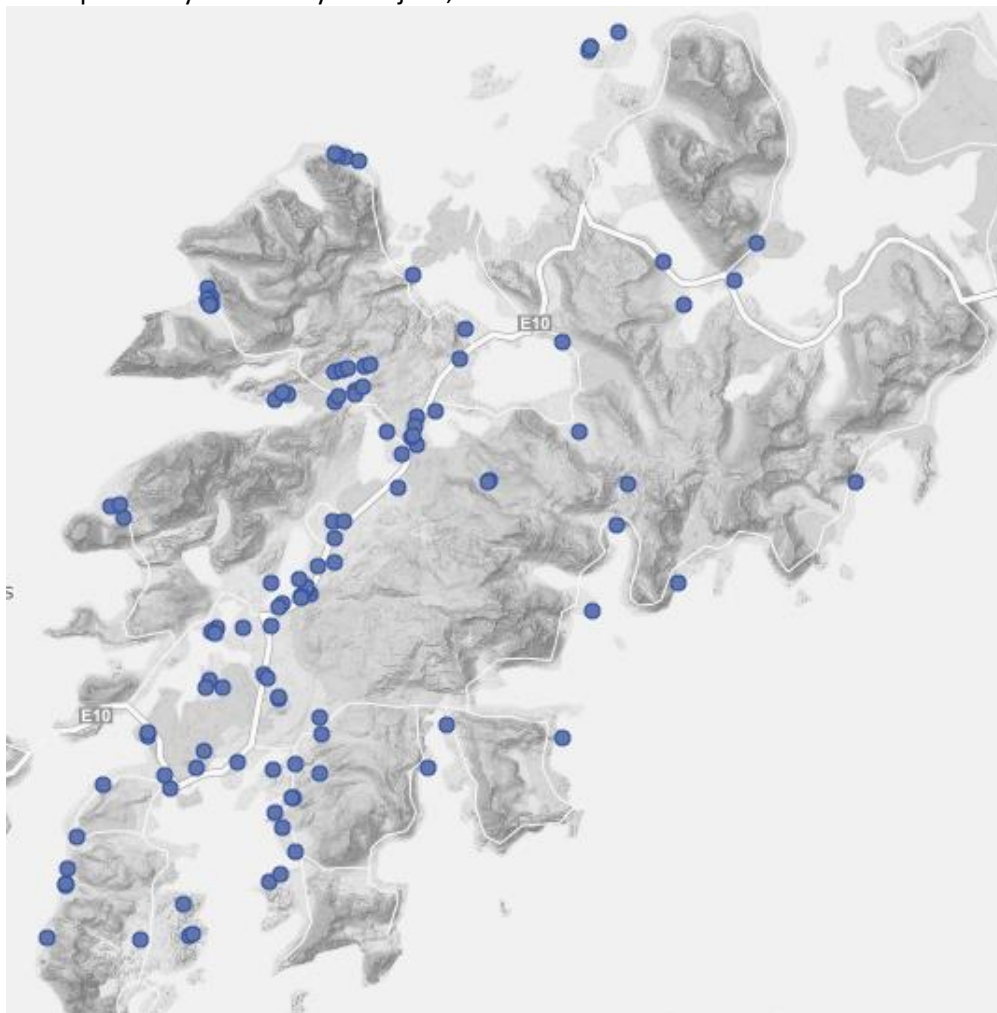
Det er gjennomgått alle saker som er behandlet etter § 9 i jordloven i perioden 2010-2022. Figurene 14 og 15 gir en oversikt over hva de omdisponerte arealene skulle brukes til, samt hvor i kommunen de befinner seg. Av de 112 sakene som er behandlet i denne perioden er 89 saker omdisponert til boligformål, 18 saker omdisponert til fritidsformål og 5 saker omdisponert til andre formål. Fordelt på formål er 91,4 dekar omdisponert til boligformål, 22,1 dekar til fritidsformål og 9,6 dekar til andre samfunnsformål.

Figur 16. viser hvilken andel den totale omdisponeringen av dyrka jord, etter jordloven, utgjorde for de respektive formålskategoriene.

Når det gjelder dyrkbar jord er 18,7 dekar omdisponert til boligformål, 18,7 dekar til næringsformål/andre formål og 0,8 dekar til fritidsformål.

Det understrekes at denne oversikten bare gjelder fradelinger hvor det samtidig er omdisponert jordbruksareal. Fradelingene som bare er behandlet etter jordloven § 12, hvor det ikke er omdisponert dyrka eller dyrkbar jord, er ikke tatt med i denne oversikten.

Figur 17. Oversikt over hvor i kommunen det er omdisponert jordbruksareal etter jordloven i perioden 2010-2022. Hver prikk representerer omdisponering av areal etter enkeltvedtak. Kartet er utviklet av Vestvågøy kommune. Se arealkartvestvagoey.no for mer informasjon.

Arealer ute av drift

På landsbasis ble det ikke søkt om produksjonstilskudd på 13,3 % av landets totale jordbruksareal. Dette er arealer som forventes å være ute av drift.

NIBIO har laget kart og statistikk som viser jordbruksareal som kan være ute av drift. Analysene er basert på om det er søkt om arealtilskudd og utbetalt produksjonstilskudd foregående søknadsår. Dette er areal hvor det mest sannsynlig ikke er aktiv landbruksproduksjon.

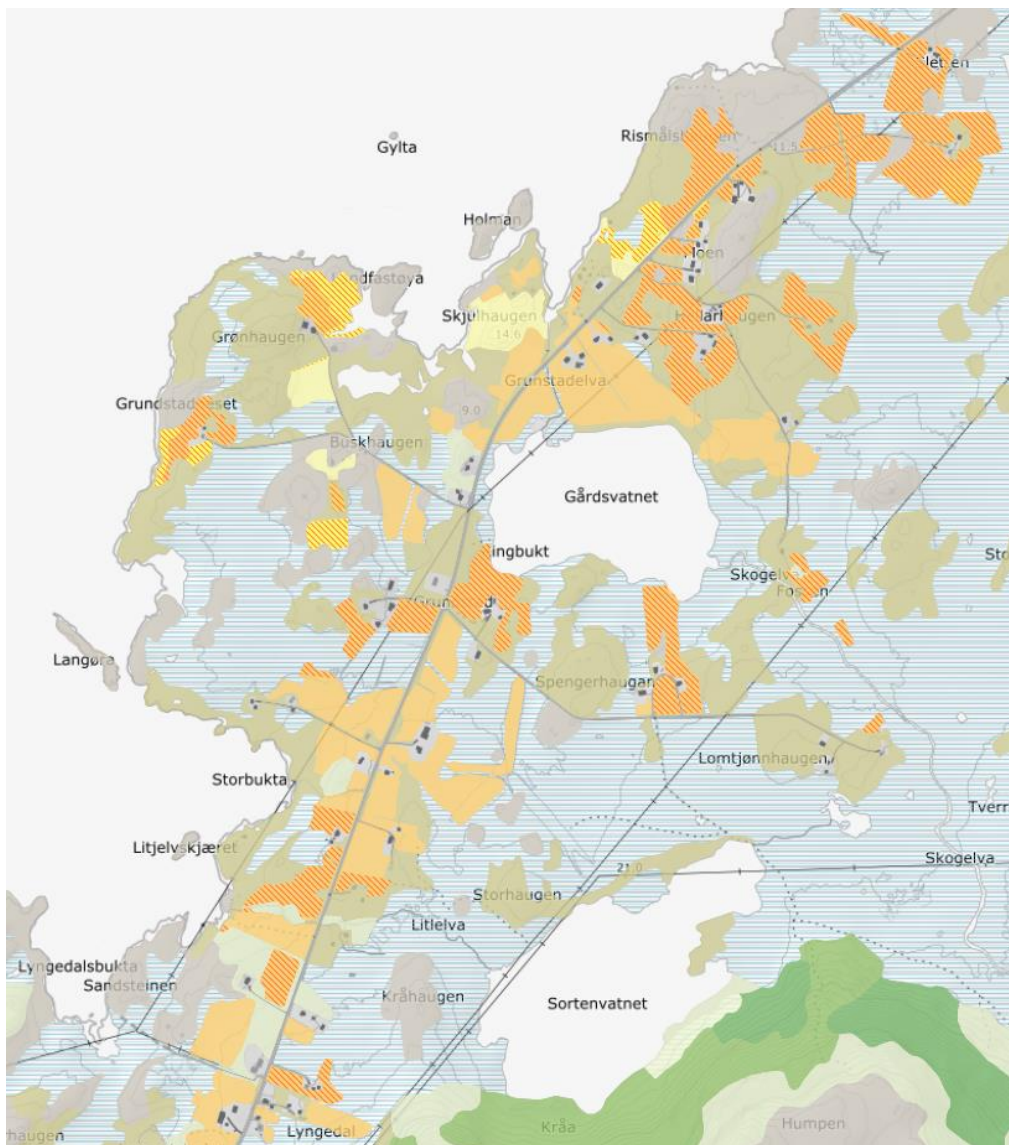
Arealstatistikken for Vestvågøy i 2021 viser at 27,8 % av det totale jordbruksarealet ikke inngikk i søknad om produksjonstilskudd. Det er særlig bekymringsfullt at 5 433 dekar av den fulldyrka jorda ikke ble søkt produksjonstilskudd på. Av overflatedyrka jord var 1 177 dekar som det ikke ble søkt tilskudd for, heller ikke 4 823 dekar innmarksbeite.

Arealene ligger spredt rundt på Vestvågøy. Vi finner de største områdene på Ramberg/Haukland/Val/Elstad, i Ytre Borgfjord, på Straum/Nesjeøya og i området Lyngedal/Grunstad. Det er stor variasjon i hvor lenge jorda har ligget brakk og hva som kreves for å få satt den i stand og i drift igjen. Fjerning av kratt/vegetasjon, drenering, kalking, pløying og såing er eksempel på slike tiltak.

Området på Grunstad og deler av Lyngedal som er markert i kartet på figur 18, viser jordbruksarealer der hele landbrukseiendommen ikke er i drift. Totalt utgjør dette 189 dekar fulldyrka jord, 14 dekar overflatedyrka jord og 23 dekar innmarksbeite. Dette er arealer det ikke ble søkt produksjonstilskudd på i 2021, og som forventes å være ute av drift.

Vi kjenner til at noe areal av ulike grunner kan bli drevet uten at det søkes produksjonstilskudd. Dette kan for eksempel være arealer hvor grenseoppgangen ikke er avklart, mindre arealer med hobby drift og mindre arealer omdisponert til boligformål.

Jordbruksarealer som grenser mot vei, der arealet eies av Statens Vegvesen utgjør i sum om lag 350 dekar. Dette er arealer som enten kan være drevet, eller ute av drift. Disse arealene kan det ikke søkes produksjonstilskudd på og de kommer ikke med i arealstatistikken.

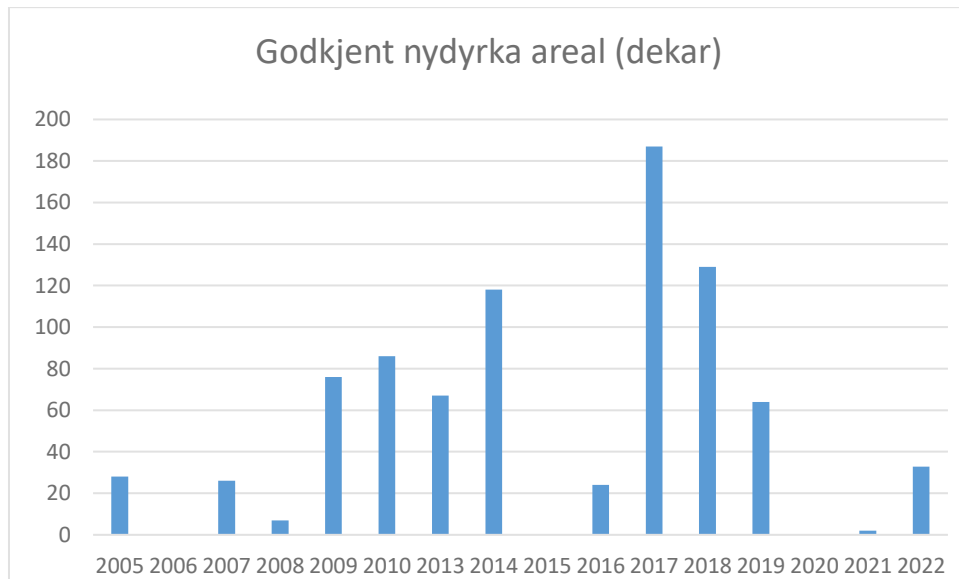

Figur 18. Viser jordbruksarealer der hele landbrukseiendommen ikke er i drift i områdene på Grunstad og deler av Lyngedal. Totalt er det i dette området 189 dekar fulldyrka jord, 14 dekar overflatedyrka jord og 23 dekar innmarksbeite som ikke det ikke ble søkt produksjonstilskudd på i 2021. Disse områdene har oransje skravur. Kilde: NIBIO, Kilden.

Nydyrking

Med nydyrking menes fulldyrking og overflatedyrking av jord. Gjenoppdyrking av jordbruksareal som har ligget unytta i over 30 år, regnes også som nydyrking. Med fulldyrking menes rydding og bryting til vanlig pløyedybde slik at arealet kan nyttes til åkervekster eller til eng og beite som kan fornyes ved pløying. Nydyrking krever godkjenning av plan fra kommunen.

Statistikken fra søknadsbehandling i kommunen gir dokumentasjon på hvor store arealer som er godkjent for oppdyrking fra 2005. Hvor store arealer som faktisk er dyrket opp kan være noe lavere. Etter forbud om nydyrking av myr trede i kraft i 2020 har nydyrkingsarealet i kommunen falt betydelig.

Figur 19. Tall fra NIBIOs arealbarometer for Vestvågøy viser antall dekar godkjent nydyrka areal i dekar på Vestvågøy.

Nydyrking kompensere ikke for nedbygging

Når en vet at dyrka jord er et resultat av noen tusen år med naturlige jordsmonndannende prosesser, der dyrking og kultivering gjennom årtier har bidratt til å utvikle god matjord, vil det ta tid å bygge ny matjord. Avlingspotensialet til den dyrkbare jorda vil ofte på grunn av jordsmonnets egenskaper være mindre enn for gammel kulturjord i god hevd.

Nydyrking kan ha negative miljøkonsekvenser

Nydyrking kan også ha uønskede miljøkonsekvenser i form av redusert biologisk mangfold, ødeleggelse av kulturminner, økt forurensning av vassdrag og økte utslipp av klimagasser.

Ved revisjon av Jordlova i 2019 ble det inkludert hjemmel for å forby oppdyrking av myr i tillegg til tidligere krav om at det ved nydyrking skal legges vekt på hensynet til miljøverdier som biologisk mangfold, kulturminner og landskapsbildet. Nydyrking kan bidra til redusert biologisk mangfold som følge av at naturlige økosystemer blir endret til jordbruksarealer. Virkningen av nydyrking er avhengig av hvilken betydning det oppdyrkede arealet har for det biologiske mangfoldet, truede naturtyper og for vann og vassdrag. I den nasjonale jordvernstrategien er det foretatt en prioritering av tiltak for å øke matproduksjonen på norske jordbruksarealer:

1. Bevare areal som er i drift og beskytte jordhelsen
2. Øke arealproduktiviteten opp mot avlingspotensialet

3. Ta i bruk arealer som er gått ut av drift

4. Dyrke opp nytt jordbruksareal

Jordflytting

Jordvern handler også om å ta vare på jordsmonnet. Jordflytting er flytting av omdisponert jordsmonn til nye områder for å etablere et nytt jordbruksareal. Jordmassene kan også brukes til å forbedre eksisterende jordbruksarealer.

Når det gjelder jordflytting, er det mange avveininger som må gjøres. Egner jorda seg for flytting? Finnes det tilfredsstillende areal å flytte jorda til? Dessuten må det undersøkes om fremmede arter, skadegjørere, forurensing eller annet hindrer flytting av jordmassene

Jordflytting er et avbøtende tiltak, og skal ikke legitimere for omdisponering av matjord. Jordflytting skal alltid være siste utvei, og alternativer som ikke berører dyrka arealer eller som minimerer inngrepet, skal vurderes først.

3.4. Driveplikt

Dyrka jord er en grunnleggende, men begrenset ressurs. Jorda er grunnlaget for matproduksjon og en viktig del av kulturlandskapet. Eier av jordbruksareal har et viktig forvalteransvar i denne sammenheng. Tilgang på nok areal i nærheten av gårdens driftssenter er viktig for bondens økonomi og gir grunnlag for å drive et lønnsomt landbruk. Jordvern innebærer å sikre at matjorda fortsatt brukes til å dyrke mat, og ikke blir omdisponert til andre formål.

Jordbruksareal er fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite. Hvis eiendommen har areal registrert i Gårdskart som dette, er det driveplikt på arealet, uavhengig av størrelsen. Driveplikten kan oppfylles ved at eier driver jorda selv, eller arealet leies som tilleggsjord til en annen landbrukseiendom.

Kommunen har fulgt opp driveplikten aktivt. Av praktiske årsaker har vi valgt å dele Vestvågøy i 13 områder. Tre av områdene er så langt fulgt opp. Det er gitt informasjon og veiledning til eiere av landbrukseiendommer i de utvalgte områdene. I tillegg er nye eiere etter 2018 fulgt opp. Det er lagt vekt på at det blir inngått gode avtaler. Det ideelle er avtaler der avstanden mellom leid areal og leietakers driftssenter er kortest mulig. Vestvågøy kommune har til nå godkjent rundt 120 avtaler. Gjennomsnitt avstanden på disse avtalene er 2,8 km og 25 % av avtalene er inngått med naboeiendom som grenser direkte mot leietakers arealer.

3.5. Utmarksressursene

Vegetasjonskartlegging og beitekvalitet

Vestvågøy har kartlagt vegetasjonen på til sammen 363 km². Det gjenstår kun 20-25 km² for at hele kommunes areal er kartlagt (øyer ikke medregnet). Kartleggingen er gjennomført av Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) som startet arbeidet i 2013, og kartleggingen har pågått fram til i dag. Det er laget vegetasjonskart for alt areal som er kartlagt og finnes som eget kartlag hos NIBIO på [Kilden](#).

Vegetasjonskartet gir et bilde av ulike vegetasjonstyper der plantedekket blir delt inn i vegetasjonstyper. Kunnskap om fordelingen av vegetasjonstyper i et område vil for eksempel kunne gi informasjon hva slags beiteverdi et område har.

Vegetasjonskartet gir en allsidig informasjon om naturgrunnlaget. Dette er det nærmeste vi kommer et økologisk kartverk. Kartet gir informasjon som øker kunnskapen og forståelsen for hvilke naturressurser som finnes og hvordan de kan forvaltes. Det gir et felles informasjonssystem for ulike

brukergrupper, og et godt kunnskapsgrunnlag ved drøftinger der interessene er motstridende. En fylldig beskrivelse finnes i [rapport fra NIBIO](#); Vegetasjon og beite på Vestvågøy

Ut fra vegetasjonskartleggingen har vi fått utarbeidet beitekart for sau i syv områder i kommunen. I beitekartet er det brukt en tredelt skala; mindre godt, godt og svært godt beite. Beiteverdien er gitt ut fra artssammensetning og hovedtrekkene i sauens beitevaner. I gruppen svært godt beite kommer 30 % av alle beiteområdene, god beite 30 % og mindre godt 39 %.

Beitekart er utarbeidet for:

1. Yttersida beitelag - 50 km²
2. Leitebakken beitelag med området fra Rise til Eltoft - 35 km²
3. Nordliland sankelag med området Knutstad - 101 km²
4. Grønnåsen beite- og sankelag - 39 km²
5. Vestre Hol sankelag med området Breitinden - 26 km²
6. Skottinden og omegn beitelag - 23 km²
7. Området fra Skokkelvika til Smorten - 22 km²

3.6. Klimaendringer og jordbrukets rolle

Forventede klimaendringer i Nordland vil gi økt gjennomsnittlig årstemperatur, med forlenget vekstsesong, og med økende fare for klimaskader som dårlig overvintring på eng og andre flerårige vekster. Klimaendringene kan også gi muligheter som økt produksjon av potet, grønnsaker og bær. Nedbøren vil øke, og den vil være mer intens. Det vil kreve driftstilpasninger og behov for en økt satsing på dreneringstiltak.

I kommunedelplan for klima, miljø og energi 2023 -2033 framstår jordbrukssektoren som den største utslippsfaktoren i kommunen. Landbrukssektoren skal opprettholde og øke dagens produksjon av landbruksprodukter, med redusert klima-avtrykk per. produserte enhet. Konkrete tiltak for å redusere utslippet er beskrevet i handlingsdelen.

Både jord, skog, og jordbruksvekster har viktige funksjoner i karbonkretsløpet. Gjennom fotosyntesen binder plantene karbondioksid. Jordbruket er derfor en del av klimaløsningen. Norsk jord og skog tar i dag opp mer enn halvparten av klimagassutslippene i Norge. Potensialet er enda større.

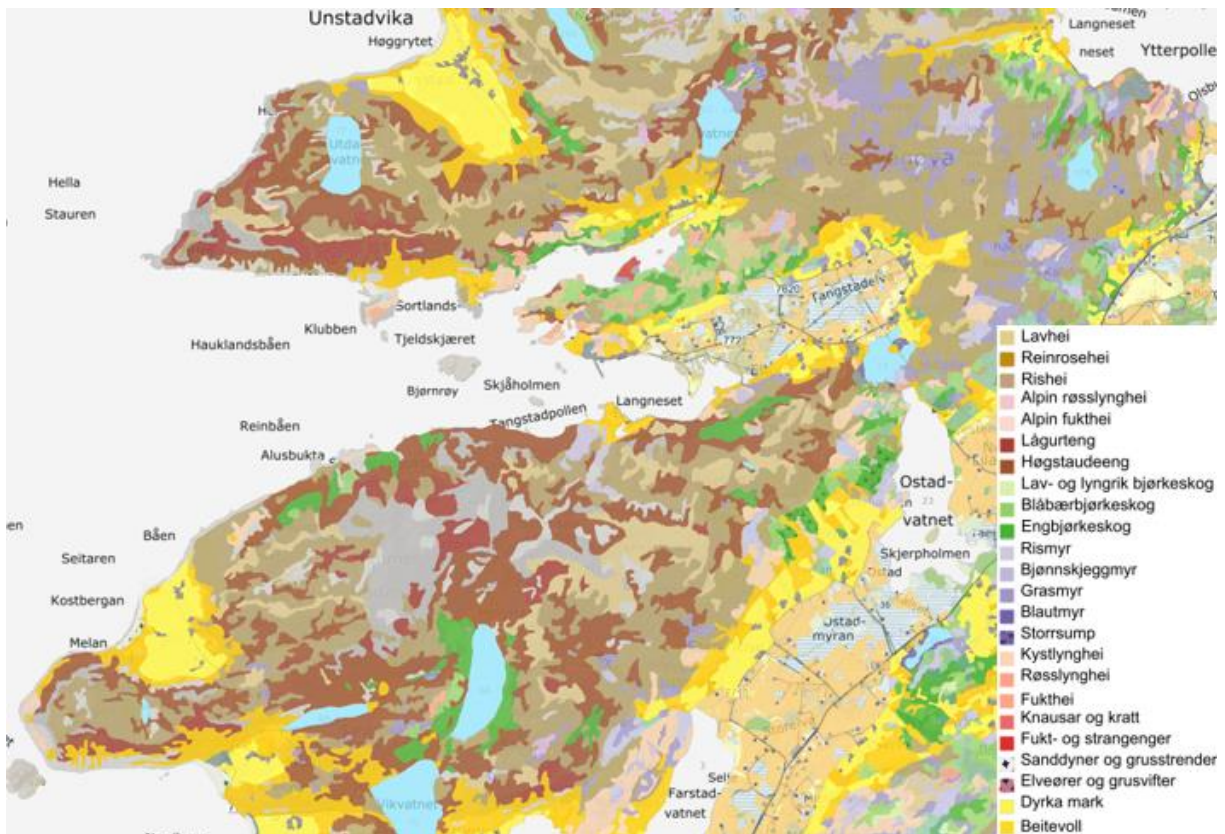
Nedbygging av jordbruksareal vil ha en direkte negativ effekt på klima fordi arealets evne til å ta opp og lagre karbondioksid reduseres. Det er en betydelig kunnskapsutvikling på fagområdet klimatiltak i landbruket og karbonlagring i jordbruksjord. Norge deltar aktivt i det internasjonale forskningssamarbeidet. Formidling av ny kunnskap og nye driftsmetoder, vil være et kontinuerlig bidrag for å nå landbrukets klimamål. Alle tiltak som bevarer landbruksarealer og god agronomi er sammen med forebyggende tiltak som hindrer erosjon og jordtap, positive både for matsikkerhet og klima.

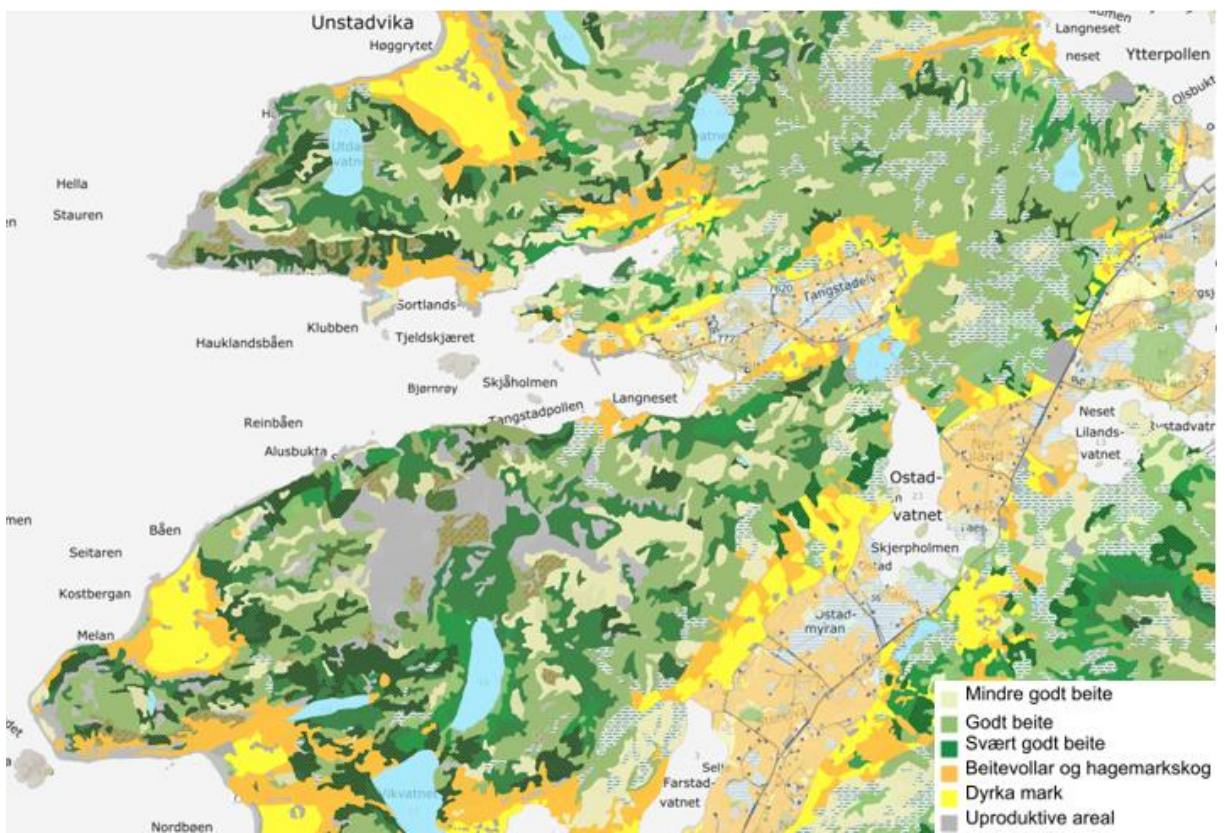
Figur 20. Beitelandskap på Borg. Foto: Marit A. Larsen, Vestvågøy kommune.

Figur 21. Lokalisering av kartleggingsområdene. Kilde: Vegetasjon og beite på Vestvågøya, Rapport NIBIO 2021.

Figur 22. Utsnitt av vegetasjonskart for deler av kommunen.

Figur 23. Utsnitt av beitekart for sau i deler av kommunen. Kilde: NIBIO Kilden, kartlag Utmarksbeite – beite for sau.

Økt gjengroing

Vestvågøy har i dag ca. 15 % av landarealet dekket av skog. Om lag 40 % av utmarksbeite ligger innenfor klimagrensa for skog, og ville vært tilvokst dersom det ikke blir holdt nede av beiting. Uten beitedyra våre ville altså over halvparten av arealet vært tilvokst med skog. Kulturlandskapet er viktig for Lofoten. Når vi vet at Lofoten kjennetegnes med de flotte grønne fjellene ville bildet vært et ganske annet uten et aktivt beitebruk. Det åpne og spesielle landskapet betyr sannsynligvis mye for turistnæringa og identiteten til fastboende, og det er grunnlaget for de svært gode beiteressursene. De siste 50 årene har bruken av utmarksbeite blitt kraftig redusert, også i Lofoten. Det fører med seg større problemer enn færre postkortmotiv. I flere tusen år har beitedyr holdt veksten av busk, kratt og tre nede og gitt blomster og gras som insekter er helt avhengig av gode vekstforhold. Det er flere områder i dag hvor beitetrykket er så lavt at skogen er på full fart inn.

Gjengroingen kan bremses gjennom en bevist forvaltning. Ansvaret kan ikke pålegges den enkelte gårdbruker, men må løses i samarbeid mellom landbruket, forvaltningen og landbrukspolitik. Skal dette unike landskapet ivaretas for framtida vil det kreve god planlegging og tilrettelegging, godt samarbeid og vilje til å sette inn nødvendige ressurser.

4. Lovgrunnlag

Søknad om omdisponering av dyrka og dyrkbar jord behandles etter plan- og bygningsloven og jordloven. Plan- og bygningsloven er sektorovergripende, mens jordloven, en særlov skal ivareta jord- og landbruksinteressene. I noen saker er det nødvendig med dispensasjon både etter Plan- og bygningsloven og samtykke til omdisponering og/eller fradeling etter jordloven. Tiltaket kan da ikke iverksettes før dispensasjon og nødvendige samtykker er gitt også etter jordloven.

4.1. Plan- og bygningsloven

Plan- og bygningsloven er et viktig verktøy for å fremme en bærekraftig utvikling og sikre dyrka jord og dyrkbar jord for framtidige generasjoner. Kommuneplanens arealdel legger føringer for arealbruken i kommunen. Dette er kommunes viktigste styringsdokument i arealforvaltningen.

Plan- og bygningsloven er også et viktig redskap for jordvernet, først og fremst ved regulering av større områder, men også for enkeltvedtak. I kommuneplanens arealdel kommer arealformålet frem, og det regulerer i stor grad om arealer kan disponeres til annet enn jordbruk. Dette er større prosjekter – nye boligområder, hyttefelt eller veitraseer – som utredes grundig og behandles politisk.

I kommuneplanens arealdel 2019 – 2031 er det lagt inn en rekke områder under «Hensynsone landbruk», Sone 1, kjerneområde landbruk og Sone 2, Kjerneområde for beite og kulturlandskap.

4.2. Jordloven: Omdisponering, deling og driveplikt

Jordloven setter i utgangspunktet et forbudt mot å omdisponere dyrka eller dyrkbar jord til annet enn jordbruk (§ 9). Formålet er å verne om produktive arealer og jordsmonnet, det vil si å sikre matproduserende areal. Omdisponering kan gis i særlige tilfeller hvor man etter en samlet vurdering finner at jordbruksinteressene må vike. I praksis har det oftest vært gitt omdisponering av mindre arealer, ofte til boligformål der bosettingshensynet vektlegges. Dette gjelder ofte dårlig arronderede arealer, f.eks. innklemt mellom eksisterende bebyggelse.

En landbrukseiendom kan ikke deles uten samtykke fra kommunen. Dette følger av § 12 i jordloven. Bestemmelsen om deling har nær sammenheng med jordlovens formål om å sikre at arealressursene blir disponert på en måte som gir en tjenlig, variert bruksstruktur med hovedvekt på hensynet til bosetting, arbeid og driftsmessig gode løsninger.

Kommunen har ansvar for oppfølging av driveplikten. Ifølge Jordloven (§8) skal alt jordbruksareal drives. Driveplikten er personlig og varig for eieren. Jordeieren kan velge å drive arealene selv eller leie dem ut for en periode på mist 10 år. Eieren kan søke om fritak fra driveplikten. Kommunen skal føre tilsyn med at driveplikten blir oppfylt. Ved vesentlig brudd på driveplikten kan kommunen gi pålegg om å leie bort jorda for en periode på inntil 10 år. Statsforvalteren kan pålegge tvangsgebyr dersom driveplikten ikke oppfylles.

Bakgrunnen for driveplikten er globale utfordringer knyttet til matsikkerhet, klima og befolkningsøkning som gjør det viktig med virkemidler som kan bidra til matproduksjon. Å holde jorda i hevd gjennom jordbruksdrift, er den beste måten å opprettholde produksjonskapasiteten på.

På jordbruksareal som er regulert til annet formål enn LNFR, gjelder driveplikten inntil området rent faktisk er tatt i bruk til reguleringsformålet.

5. Mål, strategi og tiltak for jordvernet i Vestvågøy kommune

Vestvågøy kommune har formulert et hovedmål for jordvernet i kommunen for framtidig omdisponering av dyrka og dyrkbar jord. Målet følges opp med delmål, strategier og tiltak som skal bidra til å oppfylle hovedmålet.

5.1. Hovedmål jordvern

Formålet med strategien er å redusere omdisponeringen av dyrka og dyrkbar jord i kommunen. Det er avgjørende å styrke bevisstgjøringen rundt verdien av kommunens jordbruksarealer på alle nivå, og ha en god strategi som ivaretar jordvernet.

Med bakgrunn i dette har vi formulert følgende hovedmål:

Vestvågøy kommune skal jobbe for å beholde arealer til matproduksjon og nullvisjon for nedbygging av dyrka og dyrkbar jord. Den kommunale jordvernstrategien skal være førende for kommunens arealplanlegging, landbruksforvaltning og byggesaksbehandling

5.2. Strategier

Øke kunnskapen om jorda som ressurs for matproduksjon, og forståelsen for hvorfor jordvern er viktig

Vestvågøy kommune skal arbeide for at beslutningstakere og fagpersoner har nødvendig kunnskap om matjorda som ressurs og jordvernets betydning, og har oversikt over virkemidler som bidrar til å sikre jordvernet. Kunnskap om jordsmonnets kvalitet og arealenes produksjonsevne er en forutsetning for jordvern i praksis.

Styrke jordvernet i plansaker og ved jordlovsbehandling

Hensynet til jordvern må innarbeides i overordnede planer og reguleringsplaner. Det skal utarbeides retningslinjer for behandling etter jordloven.

Bærekraftig forvaltning av jordbruksarealene

Eiere av landbrukseiendommer har et selvstendig ansvar for at jorda holdes i drift og ikke omdisponeres til andre formål enn produksjon av husdyrfôr og mat. Strategien omfatter også kommunenes arealforvaltning etter jordloven og plan- og bygningsloven. Gjennom kommunens arbeid med oppfølging av driveplikten settes det søkelys på at jordbruksarealene skal være i drift. Langsiktige avtaler bidrar til at arealene blir satt i stand og en god jordkultur opprettholdt.

Bærekraftig forvaltning av utmarksressursene

Bruken av utmarka til beiting har blitt betydelig redusert både som følge av endring i driftsopplegg og færre husdyr. Denne utviklingen sammen med klimaendringer gjør at gjengroingsprosessen er godt i gang, spesielt i de delene av kommunen hvor det ikke lenger er husdyrhold. Parallelt med denne utviklinga har utmarka i stadig større grad blitt tatt i bruk til andre formål. Dette medfører i økende grad til arealkonflikter mellom ulike brukere av utmarka. Det er behov for å lage ny beitebruksplan som belyser denne problematikken og foreslå konfliktdepende tiltak.

5.3. Delmål, strategi og tiltak*

Delmål 1:	Beslutningsgrunnlaget for arealforvaltning og jordvern er kunnskapsbasert	
Strategi 1. Øke kunnskapen om jorda som ressurs for matproduksjon og forståelsen for hvorfor jordvern er viktig		
Tiltak	Medvirkende	Ansvar
Vektlegge kunnskapsformidling og aktivt bruk av medvirkningsprosesser ved utarbeiding av jordvernstrategi.	Politikere NPU Landbruksforum Norsk Landbruksrådgivning Vestvågøy Bondelag Lofoten Bonde- og Småbrukarlag Jordvern Nordland Statsforvalteren	Arbeidsgruppe jordvernstrategi Styringsgruppe jordvernstrategi
Ta i bruk kartlag som viser jordkvalitet og jordressurs som del av beslutningsgrunnlaget i arealsaker, gjennomføre befaringer etter behov.	Politikere Saksbehandlere Entreprenører	Fagansvarlig landbruk og plan
Gjennomføre jordkartlegging av kommunens jordbruksarealer som ikke allerede er kartlagt. Melde inn behov til NIBIO.	Landbruksforvaltningen NIBIO	
Delmål 2:	Jordvernstrategien skal legge føringer for kommuneplanens samfunns- og arealdel, reguleringsplaner og enkeltsaker	
Strategi 2. Styrke jordvernet i plansaker og ved jordlovsbehandling		
Tiltak	Medvirkende	Ansvar
Utarbeide arealstrategier med tydelige føringer i kommuneplanens samfunnsdel.	NPU	Samfunnsplanlegger Fagansvarlig plan
Utarbeide kriterier for hvilke jordbruksarealer, som i arealplanen er foreslått omdisponert, som skal tilbakeføres til LNFR.	NPU	Styringsgruppe arealplan Fagansvarlig plan Fagansvarlig landbruk
Tilbakeføre minst 50 % av jordbruksareal som i arealplanen er foreslått omdisponert til andre formål, tilbake til LNFR.	Politikere NPU	Fagansvarlig plan
Gjennomgang av eldre reguleringsplaner ved rullering av kommuneplanens arealdel. Vurdere tilbakeføring til LNFR formål.	Arealplanleggere	Fagansvarlig plan

Utarbeide veileder for matjordplan.	Norsk landbruksrådgivning Statsforvalteren	NPU
Krav om godkjent matjordplan ved omdisponering av dyrka jord innarbeides i kommuneplanens bestemmelser – kommuneplanens arealdel.		Fagansvarlig plan Fagansvarlig landbruk
Revidere kjerneområder landbruk og hensynssoner ved rullering av kommuneplanens arealdel 2023.	Landbruksforvaltningen Kommunens arealplanleggere	Fagansvarlig plan og landbruk
Delmål 3:	Tap av dyrka jord er mindre enn 8 dekar i snitt per år i 10 år, og tap av dyrkbar jord er mindre enn 8 dekar i snitt per år i 10 år, etter avbøtende tiltak.	
Strategi 2. Styrke jordvernet i plansaker og ved jordlovsbehandling		
Tiltak	Medvirkende	Ansvar
Arealer med svært god jordkvalitet omdisponeres ikke.	Politikere NPU	Politikere Fagansvarlig landbruk
Utarbeide retningslinjer for behandling av omdisponering av dyrka og dyrkbar jord etter plan- og bygningsloven og jordloven.	NPU	Fagansvarlig plan og landbruk
Føre arealregnskap over dyrka og dyrkbar jord i Vestvågøy, hvor også nydyrking og gjengroing inngår.	NPU	Fagansvarlig landbruk
Areal som er godt egna til produksjon av grønnsaker, bær eller andre matvekster skal ikke nedbygges, men beholdes som LNFR selv om arealene er små og lite tilgjengelig for høsting med store maskiner. Slike areal har potensial som grønn lunge i tettsteder og kan gi matproduksjon og viktig kunnskap ved parsellhager eller skolehager. Dermed bevares arealet som dyrkamark for fremtida. Dette kan også øke verdi og trivsel i boligområder.		
Legge til rette for bruk av grøntområder i tettbygde		

områder til småskala matproduksjon og unngå nedbygging av matjord. Kommunen innarbeider nødvendige bestemmelser for dette i kommuneplan og andre planer.		
Anmodning sendes til sentrale myndigheter om at det tilrettelegges og avklares tydelige krav til organisert småskala dyrking på LNFR-areal. Dette for å gi små areal med matjord en definert status og bidra til bedre jordvern.		Politikere
Delmål 4:	Minst 10 % av den fulldyrka jorda som er ute av drift er tatt i bruk innen 2028	
Strategi 3. Bærekraftig forvaltning av jordbruksarealene		
Tiltak	Medvirkende	Ansvar
Gi informasjon om driveplikten og oppfølging av leieavtaler til eiere av landbrukseiendom.	Grunneiere Norsk landbruksrådgivning Landbrukets faglag	Landbruksforvaltningen
Motivere til at jordbruksareal ute av drift tas i bruk ved å innføre kommunalt tilskudd.	Næringsfondet	Landbruksforvaltningen Næringsjef
For å sikre rekruttering og gjennomføring av generasjonsskifte på landbrukseiendommer i aktiv drift, bør det legges til rette for fradeling av selvstendig bolig på eiendommen. Plassering av tomt nært tun bør unngås. Det samme gjelder for dyrka eller dyrkbar jord dersom det er mulig.	Grunneiere Landbruksforvaltningen Norsk landbruksrådgivning	Landbruksforvaltningen Teknisk utvalg
Motivere til at landbrukets egen nedbygging av jordbruksareal reduseres. Det skal føres statistikk over nedbygd areal.	Landbruksforetak Landbrukets faglag Statsforvalteren	Landbruksforvaltningen Byggsak
Informere og motivere til god jord- og plantekultur.	Grunneiere Landbruksforetak Landbruksforvaltningen Landbruksrådgivningen (NLR) Vannressurskoordinator	Landbruksforvaltningen
Innføre kommunalt tilskudd til drenering av jordbruksareal for å forbedre jord- og	Grunneiere Landbruksforetak Landbruksforvaltningen	Politikere

plantekultur på landbruksarealene og dermed redusere avrenning og tap av næringsstoffer til luft, vann og vassdrag.	Landbruksrådgivningen (NLR) Vannressurskoordinator	
Spille inn til landbruksdirektoratet utfordringer i Nord – Norge og behov for statlige tilskudd for igangsetting/restaurering av areal som ligger brakk.		Fagansvarlig landbruk
Legge til rette for tilleggsnæring som medfører at areal ute av drift tas i bruk.	Statsforvalteren	Næringssjef Landbruksforvaltningen
Delmål 5:	Beiteressursene i utmark er sikret for framtidige generasjoner	
Strategi 4. Bærekraftig forvaltning av utmarksressursene		
Utarbeide kunnskapsgrunnlag om beiteressursene i kommunen og utarbeide beitebruksplan.	Landbruksforvaltning Beitelag Landbrukets faglag	Fagansvarlig landbruk
Ny beitebruksplan legges inn i planstrategi.	NPU	Samfunnsplanlegger
Ta i bruk kartlag som viser naturtyper og beitekvalitet som del av beslutningsgrunnlaget i arealsaker.	Politikere Saksbehandlere	NPU
Kompetansebygging og konfliktdependende tiltak.	Landbruksforvaltningen Besøksforvaltningsgruppe UKL samarbeidsgruppe	NPU

5.4. Avbøtende tiltak

Krav til jordflytting ved omdisponering av matjord

Dersom kommunen åpner for omdisponering av matjord gjennom kommuneplan eller reguleringsplan, skal det utarbeides en matjordplan med konsekvensvurdering. Planen skal gi en beskrivelse av massene, hvordan jorda skal flyttes fra planområdet til et erstatningsareal. Grunneier på det aktuelle erstatningsarealet skal kontaktes så tidlig som mulig i prosessen. Det skal lages en avtale mellom jordflytter og grunneier med bindende betingelser for jordflyttingsprosessen og ferdigstillelse av arbeid. Kontrakten skal følge jordflyttingsplanen som vedlegg. Jordflyttingsplan skal godkjennes av landbruksmyndigheten.

Før arbeidet med jordflytting starter er det viktig å ha god kunnskap om jorda, både jordart og mengder. Alle ledd bør ha god kunnskap om riktig håndtering av jorda. Ved flytting av dyrka jord er det avgjørende at man er nøye med sjiktvis uttak av jorda. Hele dyrkingssjiktet bør flyttes, ikke bare matjordlaget. Mellomlagring fører til merarbeid og økte kostnader, og det er en stor fordel om man klarer å styre arbeidet slik at massene kan fraktes til permanent plassering med det samme. Å flytte jord som et avbøtende tiltak for utbygging på eksisterende jordbruksareal, er av praktiske årsaker en

siste utvei som ikke må bli en unnskyldning for utbygging. Eksisterende jordbruksareal vil nesten alltid ha bedre kvalitet enn jord som er flyttet. Kommunen anbefaler veiledningsheftet [Jordmasser fra problem til ressurs](#) utarbeidet av Norsk landbruksrådgivning i 2022 ved planlegging og gjennomføring av jordflytting.

Figur 24. Tiltakshierarki for jordvern. Kilde: Samferdselsdep.(2013) og *Jordmasser fra problem til ressurs*, NLR og NIBIO, 2022.

Jordflytting er regulert av følgende regelverk:

- [Jordloven](#)
- [Plan – og bygningsloven](#)
- [Forskrift om begrensnig av forurensning](#)
- [Forskrift om planter og tiltak mot planteskadegjørere](#)
- [Naturmangfoldloven](#)

Generelt er det jordloven (LOV-1995-05-12-23) som regulerer hvilke tiltak en kan gjennomføre på dyrka mark. Flytting av jordsmonn for å reetablere ny dyrka jord er tiltak som må godkjennes med hjemmel i jordlova (jfr. § 11). Når det gjelder jordflytting for å reetablere jordbruksarealer, er det tiltak i forhold til forskrift om planter og tiltak mot planteskadegjørere (FOR-2000-12-01- 1333) som trer inn.

Siden de artene som normalt anses å være problematiske i forhold til naturmangfoldloven. (LOV-2009-06-19-100) ikke i særlig grad er å finne på dyrka mark, vurderes naturmangfoldloven å være mindre sentral i forhold til selve jordbruksarealene. I utbyggingssammenheng vil en også måtte forholde seg til kantsoner mellom dyrka mark og naturlig vegetasjon der svartelistede arter kan være etablert. Det er dermed viktig å skaffe fram kunnskap om hvilke områder uønskede arter finnes på, og på bakgrunn av funn foreta en vurdering av hvilke tiltak som er nødvendig for å minimere spredningsrisikoen for disse artene.

Til ettertanke:

- Det er ofte en grunn til at den dyrkbare jorda som i dag er skogbevokst eller myr ikke er dyrket opp...
- Det er en grunn til at matproduksjonen på 1 daa nedbygd matjord ikke automatisk kan erstattes med 1 daa nydyrket areal et annet sted...
- Det er en grunn til at matjorda ikke bare kan lastes ombord på en henger og tippes et annet sted – og beholde dets matproduksjonspotensial...

Figur 25. Kilde: [Jordvern.no](#)

6. Referanser

- [Arealbarometer, NIBIO](#)
- [Hurdalsplattformen \(2021 – 2025\)](#)
- [Jorda i Vestvågøy.](#) NIBIO-POP- vol 2. nr. 18/2016
- [Jordlova](#)
- [Jordvernets begrunnelser.](#) NIBIO- rapport 72/2021
- [Kommunedelplan for klima, miljø og energi 2023-2033 – Vestvågøy kommune](#)
- [Kommuneplanens arealdel 2019 - 2031 – Vestvågøy kommune](#)
- [Kunnskapsgrunnlaget for norsk jordvernstrategi.](#) NIBIO- rapport 38/2023
- [Oppdatert jordvernstrategi.](#) Prop. 121 S, vedlegg 9, Endringer i statsbudsjettet 2023 under Landbruks- og mat departementet.
- [Plan og bygningsloven](#)
- [Strategiske plan for jordvern 2022 – 2025](#)
- Vegetasjon og beite på Vestvågøya, foreløpig rapport fra vegetasjonskartlegging, NIBIO.

VEDLEGG

Vedlegg 1 - Begreper og definisjoner

Arealnøytralitet: Arealnøytralitet er et begrep som viser til et ønske om å kompensere arealer som går til utbygging med annet areal som kompenserer for dette. I sum blir det da samme samlede areal til natur som før.

Arealressurskart: Arealressurskart et heldekkende, nasjonalt kart som beskriver arealressursene ut fra produksjonsgrunnlaget for jord- og skogbruk.

Biologisk mangfold: også kalles biodiversitet, er mangfoldet av levende organismer. Jordas biologiske mangfold favner om planter, dyr og mikroorganismer. Det biologiske og genetiske mangfoldet er grunnlaget for all matproduksjon.

Bærekraftig forvaltning: En bærekraftig forvaltning vil si en forvaltning som tilfredsstiller behovene til menneskene som lever nå, uten å ødelegge fremtidige generasjoners muligheter til å tilfredsstille sine behov.

Bærekraftig forvaltning av jordbruksarealer: betyr å unngå varig tap og forringelse av jordbruksareal.

Dyrka jord: Jordbruksarealer som er i drift eller som har vært i drift

Dyrkbar jord: Arealer som ved oppdyrking kan settes i slik stand at de holder kravet til fulldyrka jord og som holder kravene til klima og jordkvalitet for plantedyrking.

Fotosyntese: Fotosyntesen er en kjemisk prosess i planter som bruker energi fra sola til å omdanne vann og karbondioksid (CO₂) til karbohydrater og oksygen.

Fulldyrket jord: Jordbruksareal som er dyrka til vanlig pløvedybde, og kan benyttes til åkervekster eller til eng, og som kan fornyes ved pløying.

God jordkvalitet: Jordbruksareal med begrenset vekstvalg og/eller areal med hellingsgrad mellom 20 og 33 prosent. Svært tørkeutsatt jord hører hjemme i denne klassen. Med gunstige klimaforhold og tilgang til vanningsanlegg kan denne jorda likevel være svært godt egnet til grønnsaksdyrking og andre tidligproduksjoner.

Habitat: Habitat er innen økologi det oppholdsstedet eller leveområdet som en bestemt plante- eller dyreart foretrekker.

Innmarksbeite: Jordbruksareal som kan benyttes som beite, men som ikke kan høstes maskinelt. Minst 50 % av arealet skal være dekt av kulturgras eller beitetålende urter.

Jordbruksareal: Er definert som fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite.

Jordforringelse: Negativ utvikling av jordsmonnets tilstand. Årsaken kan være erosjon, forsøling, jordpakking, forsuring og kjemisk forurensning.

Jordhelse: Mål for hvordan jordas fysiske, kjemiske og biologiske komponenter fungerer sammen, både for produksjon og andre jordfunksjoner.

Jord med ingen begrensninger: består av jord som er selvdrenert og relativt tørkesterk og som ikke krever andre innsatsfaktorer enn gjødsling og kalking. Jorda har god evne til å lagre plantetilgjengelig vann, og i tillegg, egen evne til å drenere ut overflødig vann. Jordsmonnet er dypt og har vanligvis en dyptgående jordstruktur.

Jord med moderate begrensninger: inneholder jord som har begrensninger som er mer eller mindre permanente. Begrensningene kan påvirke valg av vekster og agronomisk praksis, men for enkelte vekster kan begrensningene være ubetydelige. Vanlige begrensninger er fast fjell ved 50 til 100 cm dybde, høyt innhold av grus og stein, organiske jordlag, høyt leirinnhold og liten vannlagringsevne. Planert jord vil også havne i denne klassen.

Jord med små begrensninger: inneholder jord som har grøftebehov, jord som periodevis kan være tørkeutsatt og jord som krever litt større innsats grunnet flere mindre begrensninger. Jorda i denne klassen er mer innsatskrevende, men med de rette tiltakene er jordkvaliteten på linje med klasse 1.

Jord med store begrensninger: inneholder jord med store begrensninger eller kombinasjoner av begrensninger som i stor grad påvirker valg av vekster og agronomisk praksis. Areal i denne klassen kan imidlertid være godt egnet til noen bruksområder, for eksempel som beite.

Jordsmonn: Jordsmonn er den delen av jordskorpens løsavleiringer som er påvirket av klima, vegetasjon, dyreliv og mikrobielle omsetninger.

Kjerneområde landbruk: Med "kjerneområde landbruk" menes de arealene i kommunen som er viktige for to av landbrukets sentrale samfunnsoppgaver: Matproduksjon og opprettholdelse av jordbrukets kulturlandskap.

Kulturjord: Kulturjord er jordsmonn som får sine egenskaper formet av menneskelig påvirkning, og ikke bare ved naturgitte prosesser.

Løsmasser: Løsmasser er løst og oppdelt materiale som ligger over den faste berggrunnen, for eksempel steiner, grus, sand, leire, torv og morenemateriale.

Matsikkerhet: er en menneskerettighet, nedfelt i FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Definisjonen ble utformet i World Food Summit 1996 og inkluderer de fire dimensjonene av matsikkerhet: Tilgjengelighet, tilgang, stabilitet og utnyttelse.

Mattryggghet: Innebærer at maten ikke inneholder mikroorganismer, miljøgifter eller fremmedelementer som forårsaker sykdom dersom maten lages og brukes som tiltenkt.

Matvareberedskap: er et uttrykk for evnen til å iverksette tiltak ved ubalanse eller kriser i matsystemet og verdikjedene for mat, og som gir seg utslag i produksjons- og tilbudssvikt, etterspørselssjokk eller svikt i logistikksystemene.

Mindre god jordkvalitet: Jordbruksareal med store begrensninger, enten i form av jordegenskaper som i stor grad påvirker valg av vekster og agronomisk praksis, eller grunnet bratt terreng (over 33 prosent helling). En stor del av arealene i denne klassen brukes som beite, noe de ofte er svært godt egnet til.

Mineraljord: Mineraljord er jordarter dannet ved forvitring av fjellgrunnen.

Naturtype: Ensartet type natur som omfatter alle levende organismer og de miljøfaktorene som virker der, eller spesielle typer naturforekomster som dammer, åkerholmer eller lignende, samt spesielle typer geologiske forekomster.

Nullvisjon: Nettotall for dyrka og dyrkbar jord, både omdisponert og tilbakeført areal.

Nydyrking: Tiltak som fører til at et areal oppfyller definisjonen av fulldyrket eller overflatedyrket jord. Gjenoppdyrking av areal som har ligget unytta i over 30 år, regnes som nydyrking.

Organisk jord: Organisk jord er en jordartsgruppe som omfatter løsmateriale med stort innhold av humus. Den viktigste typen er torvjord.

Overflatedyrket jord: Jordbruksareal som for det meste er rydda og jevna i overflata, slik at maskinell høsting er mulig, men kan ikke pløyes.

Samfunnssikkerhet: Handler om samfunnets evne til å verne seg mot og håndtere hendelser som truer grunnleggende verdier og funksjoner og setter liv og helse i fare. Slike hendelser kan være utløst av naturen, være et utslag av tekniske eller menneskelige feil eller beviste handlinger.

Sediment: Sediment er løse masser som er avsatt på jordoverflaten, også under vann, og består av bruddstykker fra berggrunn, biogent materiale og/eller kjemisk utfelte mineraler.

Svært god jordkvalitet: Jordbruksareal som er lettdreven med gode og årvisse avlinger av kulturvekster tilpasset det lokale klimaet. Grøfting og vanning kan være nødvendig. Jordbruksareal i denne klassen har mindre enn 20 prosent helling.

Topografi: Topografi er beskrivelse av terrengforhold, som høyde, vegetasjon, hav, innsjøer, elver, bebyggelse, veier med mer.

Vegetasjonskart: Vegetasjonskart er den karttypen som gir mest allsidig informasjon om naturgrunnlaget i utmarka.

Økosystem: Et økosystem er alle de levende organismene som finnes på et sted og miljøet de lever i.

Vedlegg 2 - Jordtyper på Vestvågøy

MINERALJORD	
Sandjord	<p>Finner man i første rekke på elvesletter eller i strandsonen til ferskvann og sjøvann. Det er en sedimentær jordart med kornstørrelse mellom 0,02 (finsand) og 2 mm (grov sand). Sandjorda er ofte næringsfattige, men den er enkel å drenere. Den tåler derfor mye nedbør, men er tørkesvak. Sandjord er lett å arbeide med og blir tidlig varm om våren. Finsand kan bli alt for tett (kompakt) dersom den kjøres på den når den er for fuktig. På Vestvågøy har mye av sandjorda en blanding med silt der sandinnholdet varierer mellom 40 -85 %.</p>
Siltjord	<p>er også en sedimentær jordart. Kornstørrelsen er mellom 0,002 og 0,02 mm. Transporten av luft er dårlig i siltjord og den blir seint varmet opp. Vær forsiktig med å kjøre på for fuktig siltjord fordi den lett blir kompakt. Ei jord må være minst halvparten silt for å kalles siltjord.</p> <p>Disse to jordtypen danner ikke så lett aggregater fordi partiklene ikke henger så godt sammen. Dette medfører større fare for erosjon. Dette er jorder avsatt på gammel havbunn, eller fra en elv i dalbunnen. Sedimentærjordene finner man oftest i flate områder langs havet og i dalbunnen. Eksempler på disse jordtypene finner vi på Vik, Uttakleiv og Unstad.</p>
Morenejord og skredjord	<p>Morenejord er avsatt av isbreer. Isen dro med seg løsmasser som ble liggende da isen smelta. Morenejord er ei blandingsjord med innslag av alle fraksjoner, fra leire og silt til stein og blokk uten noen tydelig lagdeling. Materialet ligger hulter til bulter. Egenskapene til morenejord avhenger av bergartene som er opphavet til materialet og hvor langt dette er blitt transportert med isen. Harde bergarter, slik som granitt og gneis, resulterer i grovkorna morene med mye steiner og blokker. Leirskifer og gabbro, som er myke bergarter, kan derimot gi finkorna og næringsrik morenejord. Slik jord er gjerne passe fuktig og forholdene ligger godt til rette for å opparbeide god jordstruktur. Etter pløying krever gjerne morenejord en del steinplukking. Skredjord inneholder også mye stein, grus og sand.</p>
ORGANISK JORD	<p>Organisk materiale er utgangspunktet for denne jordtypen. Den inneholder humuspartikler som er laget under fuktige forhold. Da vil nedbrytingen av dødt plantemateriale gå så sakte at det hopper seg opp og danner torv. Når torvlaget er blitt mer enn 30 cm tykt, kalles arealtypen som myr. Mye nedbør, kombinert med lave temperaturer, har ført til at vi</p>

har fått store myrområder. Myrjord klassifiseres i hovedsak etter hvordan den er dannet, og etter omdanningsgrad.

Organisk jord kjennetegnes ved at den er næringsfattig, varmes seint opp om våren og har god evne til å holde på vann. Den er også utsatt for kjøreskade. Når organisk jord dreneres starter nedbrytningsprosessen, og det vil frigjøres klimagasser. Det er i dag særskilte regler for nydyrking av myr.

Det er stor variasjon i jordsmonn i Norge. Her vises et lite utvalg. Kilde: NIBIO, foto Siri Svendgård – Stokke, NIBIO.